



Художник Юрій Нагулко. "Соняшники". 2022 р.

Павло МОВЧАН "33-й год"

...Від крику власного я прокидаюсь часто,
бо бачу, як остання іскра гасне,
і чую, кайла крушать вперто материк,
і, наче ложка в чашці, мій дзеленчить язик...
летючу видно іскру п'ятикутну,
що пропікає темряву отрутну.
Кайлом добута іскра з дна могили
випалювала струмом мені жили,
і, пам'ять знищивши, верталася назад:
холодний ніж торкався затерплх п'ят...
І блискітка кружляла, наче дзига
перед очима. В саркофазі з криги
я знову плив... чи нурився в огонь...
І стиски чув задушливих долонь...

Це море-степ?.. чи море полудневе?..
Тут мерзлі мамонти і вугільні дерева...
Це душезгар чи вічна мерзлота?
Свідомість заморожена крута...
нічого вже про час не пам'ята...

Рух увірвавсь – застигла кіноплівка,
і розкололась крижана долівка...
І я розгледів в чорноті розлому
обличчя вже давно мені знайомі:
тут весь мій рід... та що там... півнароду
вмуровано у затверділу воду...
Пів-України ув одній могилі, –
затиснуті у льодовитій брилі...
батьки... брати... мій рід... і мій народ...
На брилі надпис: "33-й год!"
Карби глибокі з брили не зітерти:
рік пограбунку, голоду та смерті!
Рік всенародних пагуб та звият,
коли возводивсь з криги саркофаг...
і п'єдестал возводивсь для чобіт,
щоб притлумить підощвами весь світ.
Рік тридцять третій – злама й моровиці...
Де не ступнеш – там перст його десниці
впирається у груди, наче кий...
І погляди сталеві, мов гвіздки...
Куди не глянеш – скрізь гартують крищо,
і чути, як ламаються кістки;
по підземеллях кров людська іскриться,
і клацають, і клацають курки...

І, ніби крапка в льодовитій книзі,
чорніє іскра у могильній кризі.
Вона дрімає в брилі безпробудно,
ніби чекає: день настане судний,
проклянуться вона – розлушить лід
і перетопить уцілілий світ...
Лід намерзав лешатно доквіл скронь,
чув уві сні я притиски долонь,
що гіпс шерхкий до вилиць приміряли,
проте клубочивсь в тілі ще вогонь...
Я прокидався і западався в провали...
І бачив людодів у гайку,
що готували трапезу швидко.
Горбатілі похняблені вже спини,
і морщилися вицвілі свитини –
вони щосили дмухали в жарину,
та кров палахкотіла на піску...
О Боже правий! Страчена дитина
порубана лежала на пеньку...
І скрикнув я – і заблищала слина
на бороді у вбивці, що дививсь,
як я провалююсь, волаючи, кудись;
димок із кулака його куривсь,
затиснутий за шию, як пташина...

ІГОР ЗОЦ



6

ТЕТЯНА П'ЯНКОВА



9

АНТОНІНА ЦАРУК



12

ПЕРЕДПЛАТА—2023

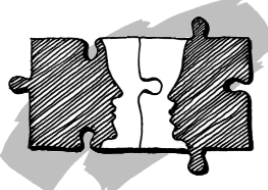
Тижневик "Слово Просвіти" (індекс 30617) можна передплатити у відділеннях "Укрпошти" за допомогою Інформаційного листа № 1 (вкладка № 1) додатку до "Каталогу видань України "Преса поштою" на 2023 рік (І півріччя)" з доставкою:

1 міс. – 28,39 грн.

3 міс. – 80,17 грн.

6 міс. – 154,34 грн.

Також можна передплатити нашу газету на сайтах "Укрпошти" <https://peredplata.ukrposhta.ua/> та ДП "Преса" <http://presa.ua/>



Георгій ФІЛІПЧУК,
академік НАПН України

Кари не оминуть!

Росія (московія) як синонім зла, брехні, насильства мусить бути покарана. Мілітарно, юридично, кримінально, дипломатично, економічно, морально. Визначальні дії, які зобов'язана вчинити цивілізаційна спільнота за злочини рашистів у війні проти України. Надскладне завдання, якщо зважати, що практично всі світові організації, включно з ООН, перетворилися на “міжнародні говорильні”.

ника Столтенберга: “*Ми стоїмо об'єднані і рішучі на обороні і захисті кожного союзника по НАТО. І кожен дюйм території Альянсу... буде захищений*”.

То невже пропагандонка симоньян, блекочучи про “українську омибку” та “польську провокацію” на догоду бункерним юдам, і цього разу не отримає по свинячому писку?! Разом зі “своїм” нацистським кацапством.

Уже пора!

Бо *“перед нашими очима розгортається світлового масштабу драма — остання відчайдушна спроба російської імперії уникнути історично зумовленого краху”* (Ярослав Стецько. Київ проти москви. 2021 р.).

Але кари не уникнуть! Вона на кремлівських нацистів зачала вже давно. А вже “*вони*”, — сказано в *Святому Письмі*, — *сповнені всякої неправости, захланности, злоби, убивства, підступу; вони — наклепники, богоненавидники, хвальки, винахідники зла, безсердечні, немилосердні... Хто таке чинить, заслуге на смерть*”. Правдива характеристика окупанта.

Очільник МАГАТЕ Р. Гросі після чергових бомбардувань та зупинки окремих блоків атомних станцій обіцяв знову прибути з інспекцією для підсилення гарантій безпеки в умовах ескалації “конфлікту”. Прикро й дивно, що він, як і ціла низка країн та світових організацій, продовжують називати геноцидну війну росії проти України *“конфліктом”*, намагаючись діяти так, ніби нічого страшного не відбувається. Хоча, насправді, твориться наймасштабніше зло після Другої світової. Але одні пропонують “зберегти обличчя” твариноподібному путлеру, що є головним злочинцем і людинувбивцею, інші обурюються, чому не пускають у Європу діявольського “патріарха” кірла, окремі сатовники від спорту та культури волюють, захиляючись, дозволити брати участь у змаганнях, олімпіадах, конкурсах, виставах російським та білоруським спортсменам-артистам, повторюючи як заклинання, що спорт та культура “поза політикою”.

Проте проблема є значно серйознішою. Усі причини цього страшного вбивства української нації, скажу контраверсійно і дещо метафорично, перебувають не тільки в москві, але й в “Давосі” та інших “Центрах”, де сильні світу цього визначають поведінкові норми світових лідерів. Яким там хотіли, то цієї війни вдалося би уникнути, а Україна, не будучи зрадженою “будапештським меморандумом”, могла б давно стати членом НАТО, українське небо було б “закрите” від путінських ракет та літаків, а життя десятків тисяч невинно вбитих українців, багатьох сотень загиблих українських дітей (офіційні дані на 14 листопада 2022 — 431 дитину вбито, 834 поранено) ставало б не менш цінним, як і двох поляків.

Треба визнати несправедливість нинішнього світопорядку, який формується далеко не біблійськими заповідями. Бо в посланні апостола Павла сказано: *“Нема вже ні іудея, ні елліна, нема ні раба, ні вільного...”* Усі рівновеликі, рівновіддалені та рівнозначні. Однак поки що є нібито більш *“вартісніші”* люди та *“священна”* земля, кожен дюйм якої захищатимуть натівці, а є народи і їх земля, які можуть ставати полігонами для експериментів та випробувань. Так не має бути. Бо говорити (як і чинити) напівправдою означає зрощувати вселенське зло. Нині воно асоціюється з лицемірною, аморальною і брехливою московією, яка несе лише біду,

Кажуть, що в цій ситуації путінська кліка проявляє неадекватність. Однак дотримуємось дещо іншої думки. Усі їхні дії, насправді, сповна відповідають “традиції” московії, яка залишається незмінною. Згадую “іхнього” ж вождя Маркса, що стверджував: *“Політика росії — незмінна. Можуть змінюватися її методи, тактика, маневрування, але провідна зоря її політики — світове панування”*. Справді, це невиліковна хвороба конаючої недоімперії, яка в агонії намагається ще щось прихопити, вкрасти, бодай вишкрябати. Так було завжди. Відомий український дисидент **Олесь Бердник** родом з Херсонщини, очільник Української Гельсінської Групи, вперше заарештований “советама” ще 1949 року, у зверненні “Терновий вінець України” (що проникло 1980 року на Захід) напише: *“Не поспішай лютувати, росіє! Задумайся і згадай минуле, твоє духове падіння і наша ганьба почалась в той день, коли ми, не розпізнавши гадючого духу московських тиранів, відкрили Золоті Ворота”*.

Нині цим “гадючим духом” Україна наситилась по вінця. Однак цього разу ми дошнур розпізнали це чудовисько в образі “двоголової курки”, а тому знакову історичну Київську Брату вже ніколи не відкриємо московитам. Хіба що “допоможемо” москалям навіть відкрити ворота до пекла, які вже, слава Богу, для них прочинились. Марш з української хати! Досить зазирати в чужі курники. Гайда, орда, до пекла. Справедливо й правдиво. Бо коли *“Шукаєм правду, клянемо брехню”*, — писав **Василь Симоненко**.

А зараз, захищаючи і визволяючи рідну землю, людей, свою національну пам'ять, культуру, мову, ідентичність, державність, треба нагадувати всім, усьому світу про справжнє обличчя “путіноєдинокорів”, цих несусвітніх брехунів, куракрадів, конокрадів і гвалтівників.

Адже виплоджені на болотах московський улус хана Петра Ординського з'явився на світ лише 1272 року, тобто минуло 284 роки після хрещення держави Київська Русь. А більш ніж через півстоліття (1328) це ординське створіння отримало офіційний статус московського улусу Кулхана (*івана калити*). Відтоді і до сьогодні московія дійшла своєї “вершинності”, перетворившись на недоімперію нелюдів, убивць.

Абсурд, але світ у XXI столітті чомусь продовжує “жити”, співіснувати, мало того — терпіти це діявольське, незаконно народжене страховисько. Так *“найлагідніше”* ще можна називати дикоординців з ерефії, які просто так убивають людей. Для “асавабденія”.

Щойно (вечір 15 листопада) вони (кремлівські рашисти) розпочали (після українців) вбивство поляків у Люблінському воєводстві, очевидно успадковуючи власну звірячу звичку людоджерів. Невже і після цього стаття 5 НАТО продовжуватиме діяти лише в словесному образі очіль-

нища, трагедії.

Сенека в “*Діалогах*” стверджував: *“Всякий, хто опинився поза межами правди не може бути щасливим”*. Епоха депресій і катастроф настає тоді, коли не чути голосів великих Учителів, Духівників, Правдолохів, а тільки облудників, дворушників, кругіїв. Мовити народу правду, бо світ поза нею не вберегти. Завжди стає мерзено на душі, коли то тут, то там виявляються прихильники рукоподатної політики з путінською росією. А вже навіть у тюрмах діють неписані, справедливо жорстокі закони. Схильних до педофілії суворо карають. А тут на очах усього світу злочинець путін убиває сотні українських дітей, а йому організують кампанії по “збереженню обличчя”. Який ще звіриний вищий має показати цей кремлівський диктатор, щоб всі члени G19 не тішили себе ілюзіями про “договорняки”, а рішуче виступили проти найбільшої світової загрози. А вже клич “За нашу і вашу Свободу” стає мірилом загальнолюдських цінностей.

Скільки ще мусить Україна принести милому жерть, щоб перекопати людство, особливо лідерів провідних держав, що агресора, як скаженого пса, не задобрюють, не перепошують, а лише побороють. Разом. Однак Україна наодинці на полі бою. “Дозована” допомога унеможливує симетричну відповідь ЗСУ агресору, а боязнь, що війна вийде за межі України лише розпалює вовчі апетити кремля.

Тому Україні потрібна зброя Перемоги! А не “заколисання” солодко-мудрими словами, зокрема й “форматних” диванно-блогерних експертів. Так, можна годинами слухати прогнози-діалоги Гордона-Піонтковського про те, що на росії настав, нарешті, *дефіцит* ракет, однак наступний день тут же приносить на голови українців сотні крилатих рашистських смертоносних зарядів. Занадто вже багато розплодилось знавців з українського питання, особливо із середовища “харошіх руських”. Для чого і для кого? Цього “добра” вистачає і всередині країни.

Бо в час смертоносного двобою з рашистами в національній святині — Києво-Печерській Лаврі — організують співання за пробудження “матушки-расєї”; московські попи з Волині стверджують, що “Україна воює сама з собою” та зухвало судяться з місцевою владою за її пропозицію щодо об'єднання з ПЦУ. Сама ж московська (“автономна та незалежна”) церква стала збіговиськом і розсадником колаборантів, зрадників та шпигунів. Складається враження, що всі вони нібито й не помічають тих звірств, які чинять ординські окупанти. Але якщо з чужими політиками та бюрократами розбиратися важко, то іншою має бути мова зі “своїми”... Часу для глибокодумних розмислів і дій немає. Екзистенційна війна йде скрізь, повсюди. А вже на порядку денному існування Українського народу, Держави. Хто кого. Треба вистояти перед нацистською навалюю і перемоги ненависну московію.

Для цього потрібна політична і народна воля, яка концентрується в безальтернативному рішенні — все московське в Україні мусить спочити в Бозі. Їхня “культура”, мова, церква, бізнес, кацапська інформация, ментальна толерація, московський сморід у владних кабінетах, руськомірський освітній простір мають бути табуйовані. Назавжди. Посланці “руського міра” незалежно від того, в яких шатах вони “маланкують” — рясах, суддійських мантіях, депутатських смокінгах, сценіч-

них декольте чи у фігових листках чужинецьких паспортів є відкритими ворогами України. Якщо й знову, як після двох Майданів, їм захочеться “перечікувати”, то цього разу не вийде. Не дозволять українські Воїни, а також мертві, живі й ненароджені жертви, принесені Україною, захищаючи Свободу й Незалежність.

Тому слід зробити (беззвідносно до сану) рішучий націєоберігаючий крок — позбавити таких будь-якого права на подальше перебування в українському просторі. Бо не добре, щоб судді-запроданці й надалі вершили право; нувориші-забродни продвжували пити кров з народного організму; поплічники кровожеера-гундяєва спонукали народ “молитися чужим богам”, а доморошені інтелектуали й надали пропихали “ідеали”, “что без пушкина не жить”. Водночас щоденно сотні рашистських ракет убивають наших людей, нищать нашу землю, понад 8 мільйонів у результаті агресії покинули рідні домівки, стали внутрішньо переміщеними, мільйони покинули Україну. Часто без зворотного квитка. Огідне руськомірство позбавило українських людей священного і природного права жити на рідній землі.

Тому нікому негоже ставати на захист цієї народовбивчої *роскультури*, “пушкіна” і К^о, цього ідеолога імперськості й людиноненависництва, одіозного автора “наклепникам росії” та “Полтави”, українофоба й чорносотенного антиєвропейця, оскільки це виглядає “вищим” стандартом цинізму. А вже вбивство москалями понад 40 тисяч польських повстанців він уже тоді вважав *“внутрішньою сімейною справою”* слов'ян, а якщо Захід втручатиметься, то його зустрінуть штиками, а поля росії відкриються їхніми гробами (*“поміж знайомих їм гробів”*). З такою ж ненавистю цей імперський холуй обзивав Мазепу “изменником без отчизни”, схвалюючи, що *“раз в год анафемой... гремит о нем собор”*. Отож не можна, не личить навіть заїкатися про те, що ця *“культура”* кочових дикунів, грабіжників і насильників продовжуватиме надати свою присутність в українському просторі. А вже українські захисники, щойно звільнивши Херсон, побачили пограбовану орками Херсонську обласну універсальну наукову бібліотеку імені Олесь Гончара, звідки вкрали всі безцінні фонди; обкрадений Херсонський художній музей імені Олексія Шовкуненка, звідки вивезли 14 тисяч унікальних експонатів — одну з найбагатших колекцій в Україні; знищено найкращу школу; вимазаний нечистотами і замінований портрет Тараса Шевченка. *“Каліграфія”* русні. Загорілене варварство.

Згадаймо лист **Василя Стуса** за магаданської в'язниці до ПЕН-клубу (ще одна “міжнародна говорильня”). 11 серпня 1976 року поет напише: *“У мене забрали книжки Ясперса і Юнга, сконфіскували усі мої вірші і поетичні збірки, статті, присвячені творчості Тичини, Свідзінського, Белля, Брехта, Гете і Рільке. В таборах я переклав 200 віршів Гете, коло 100 віршів Рільке, сонети Бодлера — їх конфіскували...”*

Нічого дивного, адже перекладені були українською мовою, а не на московський язик. А все українське, зазвичай, знищувалося (-ється).

Державо-терористка, що вбиває людей, витолочуючи все живе, культурне, національне. “Денаціфікація”-геноцид за путлером своїми звірствами значно випереджає навіть проведено у 20-30 роках “українізацію” катми українського народу — *кагановичем, постішевцем, косіором*. Століття тому московські зайді, “асавабдадя” Україну, “вболівали”, щоб навіть *“написи на тюрмах*, — як зазначав **Д. Донцов** у статті “Що таке “українізація” України?”, — *для українців були українські! Щоби червона інквізиція мала свій індекс заборонених книжок, а нещасливих українських Гусів та Галілеїв, які твердили, що все ж таки земля українська крутиться, засилали на Соловки”*.

Саме такого сценарію (щонайменше)



прагнуть і нинішні кремлівські нацисти. Цій сатанинській цілі підпорядковується все поголовно – від казарм, тюрем, шкіл, владних коридорів до гундяївських церков і пропагандистських геббельс-шоу, просякнута руськомірством. Ось уже яке десятиліття раша беззупинно хоче нав’язати цю варварську ідеологію, “культуру”, здичавілу думку і тиранічну волю Україні, дуже надіючись на п’ятиколонників, зрадників та манкуртів. Тому маємо повністю вичистити ці московські конюшні, відправивши всіх – олігархів, москвофілів, глитаїв і попів у близьку їм за “духом” Москву.

Добре, що, нарешті, розпочався невеличкий бандитопад. Націоналізовано перших п’ять обленерго, власниками якого є російські олігархи на чолі з віце-спікером рашистської думи бабаковим, які роками грабували Україну. Тьма-тьмуша таких московських зайд контролювала(-є) фінансово-промисловий, енергетичний, інформаційний, гастрольний, ігровий бізнес. Близько 17 тисяч підприємств в Україні на початок повномасштабної війни мали в засновниках та власниках громадян росії і білорусі. А нині цього непотребу варто якнайшвидше позбутися. Націоналізувати захоплену ними власність, капітали для Українського народу. Економіці, бізнесу, культурі нацистських убивць – жодного живого місця в Україні.

Тому нині, коли СБУ також виявила понад три десятки ворожих агентів серед московського попівства, які отримали правовий прихисток (українська православна церква московського патріархату) завдяки Розпорядженню Кабінету Міністрів України “Питання передачі в безоплатне користування Свято-Успенській Києво-Печерській Лаврі (чоловічий монастир) Української православної церкви будівель і споруд” від 11 липня 2013 року, то треба діяти відповідно до інтересів національної безпеки. Найперше. Слід скасувати цей абсурдний документ, підписаний тодішнім прем’єр-міністром України Азаровим, який нині на хлібах у путінській росії. А вже в БЕЗОПЛАТНЕ користування передано 79 будівель і споруд розташованих на вулиці Лаврській, 11 та 15. Також було укладено ДОГОВІР між Національним заповідником “Києво-Печерська лавра” та монастирем УПЦ. Дивно, але вартість всіх цих безцінних пам’яток (79 історичних, релігійних, господарських об’єктів Держави) – всього 22 мільйони 863 тисячі гривень (якихось 500 тис. дол.).

Гадаю, що цей “базар” можуть хіба-що підтримати тих 8 “культурно” мертвих пушкінських монументів, барельєфів, мозаїчних картин, що й досі бовваняють у знакових місцях Києва – столиці України. Задають питанням. Невже за кожний такий справедливо повалений “культурний” експонат імперського мавра (як ця справедливість недавно торжествувала в центрі Києва) будуть також відкривати кримінальні справи? Надіюсь, що воюючи з клятою московією Україна цієї ганьби не терпить.

Як і те, що доведе до логічного завершення “гавкання” політичних шакалів в українському просторі, уготоване місце для яких – соловйово-скабеевські параші нюхати. Важливо, що в жовтні ц. р. прийнято вище судове рішення про заборону діяльності 11 партій антиукраїнської спрямованості. Але це тільки половина справи. А вже їхні члени та членкині продовжують перебувати на відповідальних місцях та посадах – від депутатів, ректорів до крутих бізнесюків.

Ворога таким робом не перемагають. Не можна дозволити прийти знову біді в Україну, оскільки ці вилупки-москвофіли, як “Байстрюки Єкатерини // Сараню сіли”, й надалі служитимуть вразній силі. Маємо чинити за Шевченковими заповітними правилами, коли свої люди, “у своїй хаті” шукають свою Правду! Бо лише там знайдемо нашу “І силу, і волю”.

До Перемоги!

Олег Тягнибок: “Перемогою України буде розвал московії”

Очільник ВО “Свобода”, майор Збройних Сил України Олег Тягнибок з нагоди 31-річчя політичного об’єднання (13 жовтня 2022 року) дав інтерв’ю, в якому окреслив нинішній статус організації та розповів про службу у війську і боротьбу тисяч свободівців за свободу рідної землі.

– Як “Свобода” зустріла 24 лютого? Чи вірили ви, що путін все-таки наважиться на повномасштабне вторгнення? І чим сьогодні займається партія?

– Московія була, є і буде найбільшим ворогом для нашої державності. “Свобода” завжди на цьому наголошувала, ще з часу відновлення незалежності України у 1991 році. Тому ні початок війни у 2014-му, ні повномасштабне вторгнення цього року не стали для нас несподіванкою.

24 лютого ми мали готовий план дій. Мали зібрану інформацію про сім’ї партійців і прихильників, яких у разі ескалації на фронті потрібно буде оперативно евакуювати з прикордонних областей. Знали про кожного свободівця, який зможе стати до боротьби. Відповідно відразу, шойно було запроваджено воєнний стан, як і належить за законом, “Свобода” призупинила свою політичну діяльність. Ми не вважали, що правильно є політична гризня, яка зазвичай притаманна українській політиці. Це нестойко і не по-державницьки займатися політичними інтригами, а у воєнний час – злочинно. Тому ми спрямували всі сили й ресурси на оборону держави та продовжили координувати роботу організації через громадську організацію “Легион Свободи”.

– Розкажіть детальніше про “Легион Свободи”. Як організована його робота, який основний напрямок діяльності?

– “Легион Свободи” створено у 2015 році як комбатантське об’єднання усіх свободівців, які беруть участь у московсько-українській війні. Тоді у нас виникла ідея організувати всіх партійців, які воюють за Україну, в одне об’єднання, щоби зручніше було підтримувати їх у цій війні, допомагати їхнім сім’ям, реабілітувати після поранень, надавати психологічну допомогу. Однак сьогодні “Легион Свободи” – це не тільки свободівці, які зі зброєю захищають Україну. Це і волонтери, які займаються забезпеченням бійців (Волонтерська служба “Свободи”, об’єднання українців “Яворина” та інші). Це і наші голови обласних рад, міські голови та інші представники місцевого самоврядування, які підтримують фронт у тилу та приймають українців, змушених тікати від окупації. Це й ті свободівці, які з різних причин не змогли покинути тимчасово окуповані території і сьогодні чинять опір ворогу в його тилу.

– Чи можете ви сказати, скільки свободівців беруть участь у бойових діях?

– Близько двох тисяч.

Перший свободівський батальйон – “Січ” – було сформовано ще в червні 2014 року. Відтоді його бійці пройшли фактично всі гарячі точки. З часом “Січ” було інтегровано в структуру МВС як батальйон особливого призначення. У 2016 році січовики під командуванням майора МВС Максима Морозова (Лютого) зайняли позиції в Авдіївці і дотепер героїчно не поступилися жодним метром української землі.

Зараз значна частина свободівців служить у добровільному батальйоні “Свобода”, який було сформовано 24 лютого при територіальній обороні Києва. Кістяком батальйону стала Київська міська “Свобода”, а його командиром – голова організації, експедитор Київської міської ради, сьогодні майор НГУ Петро Кузик. Батальйон брав участь у боях за столицю, знищував ворога у Гостомелі, Бучі, Ірпені, Рубіжному, Сіверськодонечку. Тут служать заступник голови ВО “Свобода”, екснардеп, молодший лейтенант НГУ Андрій Ілленко, голова Чернігівської “Свободи” Денис Попов та інші.

Також велика кількість свободівців служить у “Карпатській Січі”, яка ще у 2014 році була заснована головою Закарпатської “Свободи”, командиром “Легиону Свободи” Олегом Куциним.

За 8 років війни бійці “Карпатської Січі” брали участь у боях за Писки, Донецький аеропорт, шахту Бутівка, Воляне, Опитне, Первомайськ. Цьогоріч також обороняли Київ, тримали позиції в Ірпені, Романівці, Стоянці та на Броварському напрямку. Після деокупації Київщини підрозділ виконує бойові завдання на Ізюмському напрямку, затискає ворога у кільце під Лиманом – вже як 49-й окремий стрілецький батальйон Сухопутних військ ЗСУ. Саме там, під Ізюмом, у червні цього року Олег Куцин героїчно загинув у бою з окупантами. Сьогодні у “Карпатській Січі” серед інших служать голова Київської обласної “Свободи” Ігор Сабій та голова свободівської молодіжки Руслан Андрійко.

Створено ще близько десяти добровільних формувань територіальної оборо-



ни, зокрема – добробат “Феміда” (Чорнобаївка) під керівництвом голови Кримської “Свободи”, народного депутата України 7-го скликання Едуарда Леоніва.

Загалом свободівці служать фактично в усіх існуючих підрозділах. Багато побратимів – у 5-му окремому штурмовому полку ЗСУ, який стоїть під Бахмутом, зокрема це екснардеп Юрій Сиротюк та голова Львівської обласної “Свободи” Микола Зінько. Голова Миколаївської обласної “Свободи” Юрій Шестириченко служить у 36-й бригаді морських піхотинців, мобілізований також голова Черкаської “Свободи” Сергій Воронов.

Серед свободівців є і артилеристи: екснардепи Олексій Кайда та Маркіян Лопачак – у 45-й окремій артилерійській бригаді, еквівіспікер, голова Секретаріату ВО “Свобода” Руслан Кошулинський – у 356-му артилерійському полку. Воюють також екснардепи-свободівці Андрій Тягнибок (103 бригада, Донеччина) та Олег Осуховський.

Так і я ще в лютому був мобілізований у лави Збройних Сил України.

– Чи є у “Свободи” втрати на фронті за ці 8 років?

– 108 загиблих, близько 150 поранених. Це були і молоді хлопці, і досвідчені чоловіки, і дівчата... Шалена втрата для організації та великий біль для родин. Але впав один, а на його місце, щоби помститися, стали двоє. Іншого шляху у нас немає.

– Що у вашому розумінні буде українською перемогою?

– Перемогою України буде не підписання якогось договору про повернення у кордони до 24 лютого чи навіть 1991 року. Перемогою України буде розвал московії. Інакше за рік або два імперія нападе знову. Місія нашого покоління – зробити все, щоб наші діти і внуки більше не мусили боротися за Україну, а щасливо жили на своїй, Богом даній землі. Москва впаде!

Прес-служба ВО “Свобода”

“Панк” – позивний Іллі Волошина

У “Слові Просвіти” (ч.ч. 36-38) на трьох шпальтах вміщено хвилюючі есеї студентів-журналістів професора Миколи Тимошика “Герої не вмирають – якщо їх пам’ятають!”. Ця добірка народилася на підтримку всенародної ініціатииви зі створення мартирологу полеглих героїв новітньої російсько-української війни. Редакція тижневика отримала перші відгуки на продовження цього благородного починання.

Ілля народився в Запоріжжі. Дуже любив рідне місто. Тут він мріяв мандрувати найдовшим проспектом у Європі, милуватися величною Хортицею, одружитися та народити своїх дітей...

У 2014-му брав участь у Революції Гідності, згодом поїхав добровольцем на Донбас, щоб захищати Україну. З батальйонами “Січ” та “Карпатська Січ” він пройшов найгарячіші точки.

Побратими характеризують Іллю як досвідченого воїна та великого патріота. Він був доброзичливим, життєрадісним та сміливим побратимом, завжди готовим допомогти. А його усмішка сяяла, наче сонце.

Згодом він звільнився та поїхав до рідного Запоріжжя, бо лише тут міг відчуті спокій і набратися сил. Радів життю зі своєю родиною, займався улюбленою справою, ловив кожен момент, який йому дарувала

доля. Але 24 лютого його життя змінилося...

Запоріжжя перетворилось на прифронтове місто. Ілля як ветеран АТО одним із перших долучився до лав територіальної оборони. Його 110 бригада міцно обороняла місто, а Ілля бився, як козак. Його досвід та незламний дух додавали впевненості його побратимам. Незважаючи на постійні обстріли, бійці трималися, Ілля оптимістично намагався усміхатися, підбадьорюючи друзів. Стояв в обороні, неначе скеля, мріючи про зустріч із коханою. Воював, захищав. Але 24 жовтня зустрівся з ворожою кулею...

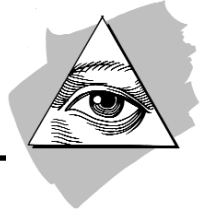
– Ранок, 25 жовтня. Важкі травми, велика втрата крові, Ілля важкий, але стабільний. Намагаюсь не плакати, я мушу бути сильною за нас обох. Легенько торкаюсь волосся: “Ти сильний! Ти житимеш! Ти мені потрібен! Тільки тримайся!” – описує той день дружина.



30 жовтня. Ранок. Страшна звістка з лікарні: її чоловік помер. “Моє щастя! Моє сонечко! Мій найкращий у світі! Як мені тепер жити?” – розпачливо запитує дружина.

А жити мусить! Тепер за двох. За себе і за Іллю, якому йшов 31-й рік...

Михайло КЕМКІН,
студент факультету журналістики
Київського національного
університету культури і мистецтв



Віктор СКОРИК

На нашу землю прийшла зима — той "генерал Зима", на якого, як на головного "свого генерала", споконвіку покладається у своїх загарбницьких планах Московська орда.

За допомогою цього "генерала" Московія, по-перше, сподівається на передишку у війні, щоб залізати свої рани після серії ударів, нанесених хижому звіру-орді українським військом під час осінніх бойових жнив на ланах перемоги на Харківщині та правобережній Херсонщині. Під час цієї паузи у війні, на яку ворог покладається, він планує накопичити максимум додаткової зброї та боеприпасів, а також як найбільше залучити та підготувати до війни мобілів для своїх планів майбутньої "руської весни" — своїх нових агресивних планів "принуждення к міру" України — це як мінімум, і повного знищення держави України як такої — імперсько-нацистського "окончателного рішення українського воєнного питання". За 9 місяців війни за оцінками Огух, що враховують тільки підтверджені факти — фото та відео, які є в розпорядженні цієї агенції, Росія втратила 8044 одиниць військової техніки, а саме: 1504 танки (862 з них були знищені, 522 захоплені); 718 бойових броньованих машин (439 знищені, 245 захоплені); 1748 бойових машин піхоти (1078 знищені, 553 захоплені); 154 реактивних системи залпового вогню; 80 зенітних ракетних комплексів.

При цьому, за даними Огух, Україна втратила 2289 одиниць техніки, з яких знищено 1372, пошкоджено — 94, покинуто — 60, захоплено — 762.

Важливо зазначити, що це мінімально можливі втрати, оскільки у ході воєнних дій фото і відеозйомки охоплюють лише частину втрат. Легко пересвідчитись, що втрати ворога за час повномасштабної війни протягом 9 місяців майже у 4 рази більші, ніж втрати українського війська.

За даними Генштабу ЗСУ, станом на 21 листопада Росія у війні проти України вже втратила 84600 штук вже неживої нечистої сили, 2892 танки, 5822 бойові броньовані машини, 393 РСЗВ, 278 літаків, 261 гелікоптер, 209 засобів ППО, 1870 артилерійських систем та 16 кораблів та катерів (серед яких два флагмани флоту — "гордості" Росії) та 1537 БПЛА.

Лише цієї кількості вбитих (а ще ж є поранені, зниклі без вісті та полонені) та знищеної кількості військової техніки Росії вистачило б, цілком можливо, щоб, за бажання, протягом місяця-двох пройти Європою аж до берега Атлантичного океану, враховуючи сумарно наявну зброю Європи та її "готовність" до бою. Тим більше, що за такий короткий час США морем і повітрям, десантом фізично не змогли і не

"Генерал Зима" та його смерть

встигли б допомогти Європі.

Сталося б те, що сталося в Європі в 1940 році, коли вермахт, попередник сьогоденних військ російських нацистів, пройшов Європу, як ніж крізь масло, за місяць-півтора.

Сталося б врешті те, про що так просторікували деякі європейські фальшиві мрійники-паціфісти: "Єдина Європа — від Владивостоку до Лісабону!".

Але ж окрім цих вже вбитих і цієї вже знищеної техніки, Кремль має ще кілька мільйонів нацистів, готових стати до зброї та воєнної техніки, готової по-варварському нищити все навкруг.

І ось цю ординську навалу український героїчний народ, — спочатку ледь не голіруч, а потім за допомогою колективного Заходу, яка почала надаватися спочатку маленьким струмочком, а потім все більш повноводним річищем з притоками з різних країн, — зупинив своїми силами, своїм військом, своїми добровольцями, теробороною, партизанами та всім народом — бойовою толокою. Наші Збройні Сили за цей час не тільки зупинили орду, а й перейшли у визвольний наступ, звільнили всю Київщину, Чернігівщину, Сумщину та Харківщину, правобережну Херсонщину, північну Донеччину, увійшли у східну Луганщину. Наш народ і наше військо зробили той історичний феномен, якому нема аналогів у світі та в історії.

В умовах жорстких санкцій, накладених Заходом, Росії збільшити або хоча б відновити кількість зброї та боеприпасів є проблематичним завданням, без якого вона вже втратила ініціативу у веденні війни, а надалі ситуація для неї буде лише погіршуватись: нищення зброї та живої сили агресора високотехнологічною зброєю, поставленою Україні Заходом, зростає, і на цей час, зокрема, в артилерійських боях, які є визначальними у ході цієї війни, Україна набула як мінімум паритету сил за рахунок точності, дальності стрільби та мобільності застосування артистем на фронтах, хоча кількісна перевага у 2-3 рази зберігається за Росією, але не в 7-15 разів, як це було раніше. Шансів відновити свою перевагу у важкій техніці у Кремля немає, перспективи мають протилежний неминучий тренд: зростання переваги ЗСУ, а з часом і до гегемонії у якості і кількості озброєння. Бо і Україна, і Захід "ще й не починали": зараз йде інтенсивне

збільшення виробництва нової, ефективної зброї, яке рано чи пізно закряє цей "гештальт" війни. Це тепер лише питання часу, але часу такого важкого для України — жертвних втрат і руїн.

Незважаючи на бажання та намагання Москви отримати цю зимову передишку, щоб оклигати, ніхто їй цього не подарує. Час недалекоглядних "презентів" та помилок минув, їхній ліміт вичерпаний.

Я певен, що наступальні операції Збройних Сил України будуть вестись і взимку, щоб не дати можливості ворогу оговтатись і спробувати повернути собі ініціативу у ході війни. Постійний, безупинний тиск, створення множини потенційних можливих напрямків наступу, ретельна зачистка від ворога артилерійським вогнем "сірих зон", нищення військової логістики в тилу ворога, його місця дислокації та скупчення — це саме те, що треба робити і те, що, насправді, реально робиться.

І я не певен, що успіхи нашої зимової воєнної кампанії будуть меншими, ніж минулої, врожайної, осені. Вони можуть бути навіть більшими. І для цього є певні додаткові передумови, окрім всіх тих, що були наведені вище. Інтендантська неготовність ординського війська до зими (тобто постачання військом продовольства, фуражу, речового та озноно-господарського майна, квартирне і побутове обслуговування особового складу) — це не тільки притча во язицех, а й беззаперечний факт. Тотальна корупція, розкрадання, ставлення до своєї живої сили, як до бидла — це теж ще одна споконвічна скріпа "руського міра", його, ні, не ахіллесова п'ята, а тотальна виразка на всьому його неокоченому, громіздкому тілі. А взимку така неготовність має особливе значення.

Російські війська, по суті, не готові до ведення війни взимку. Ще й тому не готові, що спочатку були впевнені в своєму блискітрі — "4 дні", а коли він провалився, то запевняли себе і всіх у "превосходстві долбестного руського духа і оружжя" — те зверху "ми ещю і не націнали", а потім та стрекоза — "лето красное пропела, оглянуться не успела, как зима валит в глаза". Тому й з усіх сил намагаються уникнути ведення бойових дій взимку.

Саме тому (це — по-друге) Кремль хоче використати свій головний козир, який йому здається

Про автора

Скорик Віктор Іванович народився 1954 року в Харкові в сім'ї робітників. По батьківській лінії є нащадком слобожанських козаків, які жили на хуторі Скорики на березі Сіверського Дінця.

У 1976 році закінчив механіко-математичний факультет Харківського національного університету. У 1987 році набув фахової освіти політолога та соціолога в Київському інституті політичного та соціального управління, яку в подальшому продовжив в аспірантурі цієї установи.

Учасник ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС.

Брав активну участь у Помаранчевій Революції з її першого дня до останнього. Також від початку до перемоги був одним з організаторів, мотиватором, учасником Революції Гідності.

Одружений. Має трьох дорослих дітей та двох внуків. Син Володимир з перших днів масштабного нападу нацистських полчищ Москви пішов добровольцем у ЗСУ, бере участь у звільненні України від окупантів.

ся непереборним, — енергетичний тероризм, аби знищити енергетичну систему України, занурити її у морок безнадійності і економічного колапсу, а також спровокувати у Західній Європі збурення та невдоволення широких верств населення дефіцитом енергоресурсів та високими цінами на них, і тим самим послабити здатність, бажання і можливість колективного Заходу ефективно допомагати Україні у війні з Москвою. І в цьому терористичному шантажі Кремль вибирає найварварськіші способи: українську енергосистему намагається знищити масовими ракетними ударами та нальотами зграй дронів-камікадзе, а газопроводи, що ведуть в Європу, підводними вибухами, енергетичним шантажем і масовою роботою агентів впливу та союзних кремлю маргінальних політичних угруповань і навіть держав, на кшталт Угорщини, для створення перешкод в протистоянні єдиної Європи шантажу Росії і організації хвилі незадоволення серед мешканців європейських країн, водночас намагаючись підняти хвилю антизахідної, антинатовської істерії в рядах євроскептиків в державах Європи, в тому числі і в Україні, а також в країнах Азії, Америки та Африки.

Власне, аме для Росії є останнім шансом, як їй вбачається, переломити хід війни на свою користь. Зима є рішенням, делайн роз'язка: настане весна, в Європі потепліє, а її ставлення до Москви стане, навпаки, крижаним. З того часу європейська економіка акліматизується, фактично повністю позбудеться енергозалежності від токсикозу постачання російських енергоресурсів, на повну силу запрацюють вже узгоджені і запроваджені санкції, більш того, цілком очевидно, що цих санкцій стане більше і вони стануть більш дошкульними і прицільними. Все це Росія добре розуміє, і тому судомно намагається використати свого генерала — "генерала Зиму". Анонсу: ці судоми і прагнення марні, вони приречені на провал. Демократи довго запрягають, але потім стають непереборною силою. Свій нацистський шанс на блискітрі Росія вже втратила — Україна постала незламним бар'єром, тому орда приречена на поразку.

Наведені факти і тенденції, а також останні події, саме про це беззаперечно свідчать: після масованих ракетних атак на Україну, що стались останнього часу, держави колективного Заходу в терміновому порядку, прискорено постачають ЗСУ різні системи протиповітряної і

протиракетної оборони (ППО і ПРО), навіть ті, хто до сих пір цього уникав під різними приводами та формулюваннями. В Україні нашими західними партнерами зараз фундаментально вибудовується інтегрована система ППО і ПРО малої, середньої і великої дальності, в тому числі з наданням найновітніших систем захисту неба, як-от NASAMS, а також IRIS, яких немає на озброєнні в жодній країні світу. Таких потужних систем для України потрібно, за моїми оцінками, щонайменше 10-15, оптимально — 15-20; наразі їх в наявності вже є в Україні, за різними оцінками, від 5 до 8, а взимку, в найнебезпечніший та найвідповідальніший час для захисту енергооб'єктів їх може бути 8-10, що значно обезпечить небо України.

Ще одна проблема — нальоти дронів-камікадзе. Вона теж зараз вирішується: інтенсивно йде постачання чисельних різноманітних малих систем та установок.

Та 100% гарантії не існує ніколи і ніде, її не дає ані Бог, ані банк, ані система ППО і ПРО. Але лише той, хто бореться, той пермагає, таких любить доля, Небо і добрі люди. Тим більше, що наші воїни виявили себе напрочуд кмітливими і здатними швидко вивчати новітню техніку будь-якого кшталту, і використовувати її настільки ефективно, що це дивує навіть представників фірм-розробників, які й самі не розраховували на таку ефективність.

Ще одним імпульсом для посилення допомоги Україні стало те, що трапилося у Польщі, де двоє громадян цієї країни загинули внаслідок агресії московської люті і — Європа наочно відчула, що війна вже безпосередньо ломиться в їхні двері, і немає на те іншої ради, як значно підвищити свої зусилля в постачанні зброї для Збройних Сил України, а також посилити тиск і санкції для держави-терориста. І примітно та очевидно, що саме ця подія, разом із диверсіями на газогонах та іншими провокативними діями агресора, нарешті переконали остаточно Парламентські асамблеї Ради Європи (13 жовтня) і НАТО (21 листопада), що Росія є державою-терористом, про що одностайно ухвалено Резолюцією. А вже 23 листопада Європейський парламент проголосує за резолюцію, в якій Росія, без сумніву, буде визнана державою-спонсором тероризму.

Нова президентка ПА НАТО Жюль Гарріо-Майлям вчора (21.11.2022 р.) недвозначно заявила: "Тепер жодних сумнівів бути не може. Російські лідери поводяться як справжні терористи, проявляючи безпрецедентне варварство, атакуючи мирних жителів і цивільну інфраструктуру. Ми повинні діяти, і вони повинні



Андрій Ілленко: Бахмутський напрямок. Стоїмо!



Микола Голомша: Зима нас не лякає! Слава Україні!

бути засуджені як терористи перед міжнародними трибуналами”.

І наостанок коротко розглянемо, що останнім часом діється на фронтах війни України проти імпер-нацистських окупантів.

Херсонщина. Після успішного вигнання окупантів з правобережної Херсонщини ситуація у цьому регіоні стабілізувалася. Українське військо зачистило від окупаційного сміття правий берег Дніпра, ворог основними силами відступив від лівого берега на відстань 15-20 км, аби обезпечити свої позиції від безпосередніх ударів української артилерії і намагався вибудувати тут нові лінії оборони від можливого розвитку наступу українських військ. Таким чином, зараз утворилася фактично “сіра зона” смугою в 15-20 км довжиною як мінімум 100-120 км, де ворог залишив нечисленні блокпости, на яких стоять жертвні підрозділи з числа мобілізованих, аби позначити свою присутність у цій зоні. Зачистити цю смугу — невелика проблема, але це зробить нову лінію фронту слабкою і небезпечною для нашого війська — притиснутою з тилу до Дніпра, за відсутності переправ і мостів, знищених або пошкоджених у ході попередніх боїв, і розтягнутою на більш ніж сотню кілометрів. Така конфігурація може стати пасткою, оскільки не дає можливості маневру, логістики для підтримання лівобережного плацдарму, а отже, при можливих контрнаступах ворога є ризик потрапити в скрутне, програне становище. Окрім того, наші війська виснажені після битви за правобережжя, потребують санації, перегрупування та поповнення боеприпасами, підсилення тилового підкріплення, встановлення стабільних можливостей переправ через Дніпро. Все це потребує деякого часу і серйозних зусиль. Авантюри та лобові атаки витратні і недоречні. Все потребує підготовки, розвідки, розумного планування і... ефекту несподіванки.

Бахмут. Місто-герой, яке боронять наші воїни і стійко стримують ворога вже 5 місяців в несамоовитих, запеклих, жорстоких боях за кожний метр рідної української землі. Місто, біля якого наші захисники утримують велику кількість елітних ворожих сил, що сприяло двом масштабним

наступальним проривам наших військ на Харківщині та півночі Донеччини, а також на Херсонщині. Затятість ворожих атак на Бахмут зрозуміла: Кремль хоче продати своєму “глибинному народу” бодай якийсь успіх, і цей успіх тепер обмежується прагненням вийти на адміністративні лінії Донецької і Луганської областей, і утримання приморських частин Запорізької та Херсонської областей. Шагренева шкіра нацистського хижака неволимо меншає з кожним новим наступальним ударом ЗСУ.

Луганщина. Наші війська, після звільнення Харківщини, методично, поступово, без кавалерійських атак, але з розумним маневруванням, неухильно просуваються до Сватового, і вже вийшли фактично впритул до стратегічно важливої дороги Р-66, що пролягає вздовж всієї агломерації з чисельних населених пунктів на річці Красна, серед яких найвагоміші Нижня Дуванка — Сватове-Кремінна-Рубіжне-Сіверодонецьк-Лисичанськ. Таким чином, повний контроль трасою Р-66 дає можливість нашому війську зменшити постачання ворожим силам на цьому фронті, натомість різко покращить постачання, логістику і мобільність нашим військам. Розв'язка ходу подій тут все ближче. Але не будемо поспішати. У ЗСУ є розумні тактики і стратеги, довіримося їм, вони заслужили право на цю довіру.

Запоріжжя. Артилерійські перестрілки. Українська артилерія методично готує цю окуповану частину Запорізької області до неминучого визвольного наступу. Коли і як, знову ж таки, довіряймо професійності командування ЗСУ, вправності, розумній, креативній ініціативі та військовій майстерності наших воїнів.

“Генерал Зима”, на якого так сподівається хижий звір із Залісся, обернеться для ворога Марою — смертю. Разом з їхніми делами воевали Морозами-мародерами з мішками на плечах — з унітазами, пральними машинами, холодильниками та сакральними для руского міра телевизорами...

Хто сіє морок, поже великий морок. Хто сіє правду, посіє славу.

Відається кожному згідно з ділами його.

За вас правда, за вас слава. І воля святая! Слава Україні!

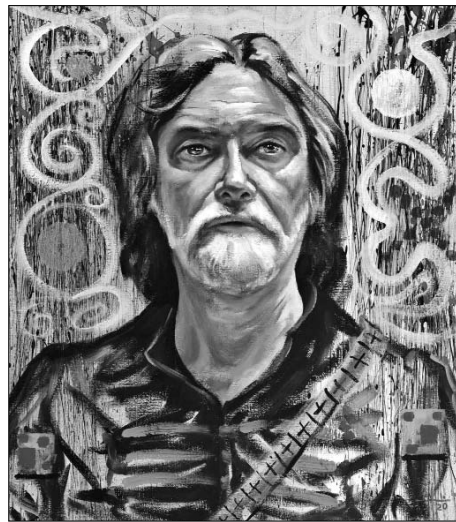
“Пробудження у мудрості”

Під такою назвою в Києві у ТЦ Gorodok Gallery відкрилася масштабна виставка картин відомого художника Юрія Нагулка. 140 полотен українського митця вражають своєю глибиною та неповторністю. Це творчість, що захоплює і не відпускає!

Офіційне відкриття виставки відбулося у форматі благоїного заходу. У ньому взяли участь оркестр під диригуванням Миколи Лисенка, неповторний піаніст Євген Хмара, театр Akterstvo, а також багато інших талановитих гостей. Це було креативне та натхненне дійство.

— Широ влячний організаторам ТЦ Gorodok Gallery, “Колесо Життя”, Інессі Кравченко, Оксані Булаві, Маргариті Апенюк та всій команді за те, що в цей важкий час знаходите можливість для створення важливих культур-

тви, маскує під гілочку оливи... Смертельне жало велетенського павука, що накачує жертву пропагандистською отрутою з химерної брехні, солодкої омани і омріяних казок... тією отрутою, що відбирає у слабких духом пам'ять про те, хто вони, звідки і чий батьків діти... Маскує під схожість культур, одноконфесійність релігій... Труїть геніальними лозунгами для ураження честі людської... “какая різниця”... “ми адін народ”...



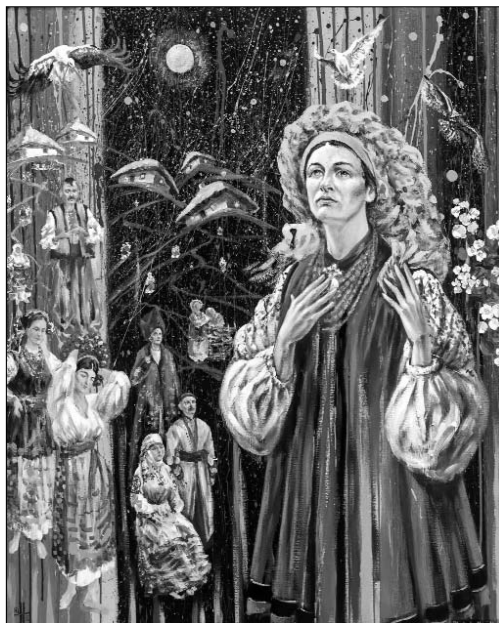
них подій. Низький уклін ЗСУ, — сказав на відкритті виставки Юрій Нагулко.

Відкриття проекту “Пробудження у мудрості”, попри війну і кризу, попри відключення світла, відбулося... Тим, хто подарував мені безцінні години свого часу, безмірно вдячний... Як на мене, початок в темряві, коли люди розглядали картини при світлі ліхтариків, — це дивна і пам'ятна інсталяція, що виникла спонтанно від війни, проект відбувся... Будьте міцні й здорові... Український дух незламний...

Я запам'ятав обличчя всіх, хоча людей було дуже багато, запам'ятав до сходу... Ви мої друзі, і я вам друг... Особлива подяка Інессі Кравченко, спікером, прекрасним музикантам та всій чудовій молодій команді, що працювала зі мною над проектом... Все буде Україна!

...Імперія завжди свої пазурі, вп'яті в серце обманутої жер-

Як туго замотує ідеологічна папутина підступного, і ворожого по суті, красномовства людські душі в кокон поклоніння чужому, як майстерно малює на тілі бранців, що числять себе рівними загарбнику, на плоті тих нещасних, що розслабились в потоці облудного бруду, який дуже майстерно видається за чисті води, — піктограми і



клейма рабів... Раб починається з поклоніння чужим ідолам... Починається з внутрішнього Сірка, що продав своє, батьківське за віртуальні тридцять срібників... І над яким насміхається світ... І, на диво, той раб вишукує оправдання і узаконює тими вигадками своє рабство... Дає мотивацію загарбнику стверджувати своє право на його терени, на його плем'я... На дружину... На дітей... Той, хто зазіхає на твій дім, не може бути тобі другом... Не можна цілуватися з вовком, бо звір вижде слухний момент і перекусить тобі горлянку, відгризе твою руку, відірве ногу... З'їсть твоє серце...

Раб не розпізнає в собі раба, бо вкушений підступним гібридним вампіром, що впустив в його кров оману про меншовартість його народу... Того, що був першоджерелом для творення багатьох етносів... Кожна земля має свою традицію, свою культуру і охороняє те все спадкове безцінне багатство потужної фортеці... мова тієї землі... Немає мови — немає фортеці... Немає культури... Немає і народу... (Написано влітку 2020 року, понад два роки тому...)

Якось в час моєї науки в Лейпцигу, мій знайомий німець все тягнув мене познайомити з Вернером Тюбке, якого досі поважаю, але в мене повсякчас знаходилися якісь більш важливі причини і справи, і я все відкладав ту зустріч... Тому та зустріч так і не відбулася... А я про те жалкую до тепер... Кріпості вам духу і тіла...

Приходьте на виставку “Пробудження у мудрості”, що триватиме до кінця року. Мовою мистецтва ми намагалися сказати те, чого не вимовити словом. У цю важку для усіх нас пору війни українська культура є зброєю... І вона діє, та зброя... І працює на нашу перемогу та на майбутнє України.

Не скаржтеся на життя, робіть його самі. Як людина дивиться на світ, так і світ дивиться на неї...

Інформація і фото з відкритих джерел



Ігор ЗОЦ,
журналіст
Фото Марка Желізняка

Неспокутий Голодомор на Донбасі

Наразі значна частина території Донецької області окупована, на лінії зіткнення тривають жорстокі бої, а населені пункти перебувають під варварськими обстрілами рашистів.

Чи треба за таких умов згадувати про Голодомор на Донбасі – для мене, як і для багатьох земляків, питання так не стоїть: все, що пов’язує нас із рідним краєм, є важливим і актуальним. Врешті, ЗСУ воюють за те, щоб зберегти не тільки державу і людей, а й правдиву історію про трагедію нашого народу. Тому ці рядки про минуле та сучасне, нагадування про те, що непокаране зло за Голодомор від Москви повертається ракетними обстрілами російських агресорів по всій Україні і перевтілюється в новий геноцид українців.

Якщо нині в окупованих Донецьку й Макіївці подають воду один раз на тиждень, у Маріуполі відсутній газ і тепло, а в прифронтових населених пунктах, підконтрольних Україні, ворог прищільно знищує інфраструктуру – хіба це не повторення геноциду, який наш народ пережив у минулому столітті? А крадіжки сотень тисяч тонн українського зерна з тимчасово захоплених територій – хіба це не повторення методів більшовицького Голодомору? А те, що в Маріуполі за окупантів народжуваність знизилась у десять разів порівняно з січнем 2022-го, а рівень смертності зріс у 4-5 разів – хіба не геноцид, влаштований росією?

Не припинив ворог воювати і з пам’яттю українців. Не забуваймо, що через місяць після захоплення росіянами Мелітополя, з бібліотек були вилучені книги “Голодомор в Донбасі (1932–1933)” Станіслава Бледнова, “Як нас морило голодом” Володимира Сергійчука, “Сталінсько-гітлерівський геноцид українського народу: факти і наслідки” уродженця Донеччини Федора Моргуна та інших українських авторів.

Знаходжу гіркі паралелі в назвах книжок про Голодомор, виданих на Донеччині в 2008 році, і подіях у містах і районах, що в окупації дев’ятий рік: “Роки темряви” – про Ясинувату, “І біль, і трагедія” – про Сніжне, “Скорботний рік” – про Старобешівський район... Написано про події 90-річної давнини, а назви наче про сьогодні: “Скорботний дзвін” – про Бахмут (Артемівськ), де зараз триває одна з найкривавіших битв із російським агресором. “Вогонь пам’яті” – про Великоновосілківський район, що майже весь зруйнований ворожим вогнем, але не захоплений. “Чорні крила” – про Волноваський район, який після жорстоких боїв потрапив в окупацію, і багато його жителів так само голодують, як і їхні земляки в 1932–1933 роках...

Згадую донеччан, які досліджували цю болючу тему, спростовували успадковані росією міфи. Адаже влада, а небайдужі українці не дали згаснути свічці пам’яті про Голодомор.

Люди

Ще в 1990-х роках, з власної ініціативи, жителі Краснолиманського району встановили в селі Рубці пам’ятний знак на пошанування померлих від голоду 1932–33 рр. односельців. Про це коротко написали місцеві та обласні газети та й потому. Цієї теми ЗМІ воліли не торкатися, бо тоді українська влада підтримувала радянський міф про те, що на Донбасі голоду не було.

Одним із перших журналістів, хто взявся за цю тему, був Володимир Заїка з “Радянської Донеччини”. Він написав розлогу статтю про Голодомор у рідному для нього Олександрівському районі. Фактичний матеріал брав у партійному архіві, куди потрапив за спеціальним дозволом. Це був ще глибоко радянський, 1986 рік, і автор пригадує: якби не колишній фронтовик і авторитетний відповідальний секретар редакції Марк Веніамінович Лангман – резонансна стаття взагалі не з’явилася б. За словами Володимира Заїки, під час відряджень у

райони області йому траплялося відвідувати сільські музеї, де висвітлювався голод як трагедія нашого народу.

З читацьких відгуків на ту статтю ми зрозуміли, що замовчувані владою події людей турбують, і я тішуся тим, що починаючи з 90-х ми надрукували в “Донеччині” велику кількість спогадів людей, які пережили те лихо.

“Страшний час” – під таким заголовком у рубриці “Правда про голодомор” ділився непомітним болем краєзнавець із Бахмута Валентин Замковий (12.01.1993). У цьому ж випуску “Спогади, яких довіку не забути” Василя Сенчила з Горлівки. “Люди їли людей...” – згадує пенсіонерка Ольга Ширіна з Мар’їнки (23.03.1999). “Сидимо без хліба...” – як голова сільради Вишневецький не побоявся сталінського гніву у своєму селі (5.10.2000).

Згадуючи роки, коли правда про трагедію проривалася в ЗМІ, звертаю увагу: чимало матеріалів починаються словами “А кажуть, що в Донбасі голоду не було”, і потім автори спростовують цей радянський міф. Редакція прагнула публікувати дослідження фахових авторів, добре обізнаних з темою. Так на шпальтах “Донеччини” з’явилися статті доцента кафедри історії України ДонДУ Олександра Задніпровського “Жертви голоду” (23.11.1995), доцента Слов’янського педуніверситету Валерія Романька “Правда про голодомори” (29.01.2004), викладача Донецького національного політехнічного університету Миколи Яцюка “У 33-му году їли люди лободу...” (16.10.2003).

Не можу не згадати подвижництво вчительки історії з Макіївки Оксани Кожемяки, яка разом з учнями розшукала очевидців Голодомору, діти написали

про це, а ми надрукували в газеті. Це було в 90-х. Ніхто не змушував учительку це робити, але ніхто вже й не забороняв. Так само і Раїса Мазоха, вчителька історії з села Гродівка, досліджувала наслідки трагедії в своєму селі і районі. Її нарис потрапив до збірника “Крила Голодомору”, а згодом її працю видали окремою книжкою за бюджетний кош.

Згадував трагічні сторінки на своїй малій батьківщині на Донеччині радянський політв’язень, наразі відомий просвітянин і письменник Олекса Різників з Одеси в статті “Коли закриємо фатальний рахунок?” (“Донеччина”, 14.08.2007).

Влада

Крім згаданого в селі Рубці, всі інші пам’ятні місця, пов’язані з ушануванням жертв Голодомору, з’явилися на Донеччині в 2007–2008 рр. після того, як цю тему порушив Президент України Віктор Ющенко. З’ясувалося, що названу своїм прізвищем область Сталін виморював голодом так само, як інші населені пункти. Відтак пам’ятні знаки – переважно хрести чи кам’яні брили з написами – були встановлені як у сільських місцевостях, так і в промислових центрах.

Водночас міські та районні органи влади намагалися надати місця для пам’яток там, де людей було небагато, аби менше бачили нагадування про злочини Москви. Пригадую, як в листопаді 2007 р. їздили на відкриття пам’ятної дошки в Горлівці, де міськрада встановила її при вході до Донбаського історико-літературного музею, що працював на громадських засадах. Фундатор музею Олег Федоров спочатку здивувався пропозиції влади, але швидко погодився, оскільки регіональні чиновники вирішили в одній табличці сказати не тільки



Діти збирають мерзлу картоплю на колгоспному полі села Удачне Донецької області в 1933 р.



Книги про Голодомор у бібліотеці Добропілля

про Голодомор, а й процитувати Поета, який колись вчителював у Горлівці. Так, на вході в музей з’явилася дошка з написом: “Доля – всепам’ятна, всечула, всевидюща. Нічого не забуде, не простить” (В. Стус). Мешканцям Горлівки, робітникам і селянам – жертвам голоду 1932–33 рр. та політрепресій”.

Нагадаю, що 28 листопада 2006 р. Верховна Рада проголосувала за визнання Голодомору геноцидом – не підтримали тільки “регіонали” і комуністи, а оскільки з них складалися місцеві ради – на Донеччині вони мали абсолютну більшість. Не забулося, як у центрі Донецька біля пам’ятника Шевченку одного листопадового вечора зібралися сотні людей, запалали стільки ж свічок. Мимоволі звернув увагу, що поруч головна адмінбудівля влади ніби розділилася навпіл: там, де облдержадміністрація, – горіло світло, де обласна рада – темні вікна.

У ті роки на виконання Указу Президента В. Ющенка було започатковане видання Книги Національної пам’яті жертв Голодомору. З метою випуску книги по Донецькій області було створено редакційну колегію, до якої включили і мене. А головним рушієм і виконавцем цієї справи став журналіст і видавець Станіслав Бледнов. З його ініціативи побачили світ книги, до яких увійшли раніше надруковані в газетах області матеріали про Голодомор моїх колег-журналістів Володимира Заїки, Олександра Виниченка, Віктора Скрипника та ін.

І от саме ці дві книги – “Голодомор в Донбасі (1932–1933 рр.)” і “Гірка пам’ять” – восени 2008 року я прихопив у Київ на зустріч редакторів регіональних газет з Президентом України Віктором Ющенком. Під час неформального спілкування я виявився єдиним із колег, хто не тільки нічого не просив у Президента, а сам приїхав з гостинцем. Отримавши книжки, Віктор Андрійович одразу похвалився і почав згадувати Старобешівський район нашої області, навіть назвав кілька прізвищ місцевих виконавців злочинної волі Москви у 1932–33 рр. На відстані років і подій маємо цінувати державницьку позицію третього Президента України.

Зі зміною влади в 2010 році була згорнута програма

з публікації історичних документів. На Донеччині так і лишилися невиданими підготовлені ще два томи “Книги пам’яті”, не потрапили в публічний простір інші матеріали...

Тоді ми на собі відчули, що з обранням проросійського президента область повернулася до свого звичного стану в ставленні до історії України. За словами Юрія Матушака, який добровольцем пішов на війну в 2014-му і загинув в Іловайському котлі, а перед тим, в 2010 році, завершував навчання на історичному факультеті Донецького національного університету, – впродовж багатьох років тема Голодомору була небажаною серед науковців радянської школи, захистити курсову чи дипломну роботу на цю тему тут неможливо. Так чи інакше, але за словами побратима Ю. Матушака і теж випускника ДонДУ, а нині воїна ЗСУ Станіслава Федорчука, який тоді координував Громадську ініціативу Донеччини з відновлення історичної пам’яті, подвижницька робота в цьому напрямку тоді тривала, але розрахунку на підтримку держави вже не було.

Власне, краєзнавці й інші ентузіасти нікуди не поділися. Нерідко за болючу і відповідальну тему бралися люди, які таких досліджень ніколи не робили. Далі – про один із яскравих прикладів.

“Жива сатани”

Коли в 2014 р. в Києві палав Майдан, поет Василь Чубенко з Єнакієвого подарував мені книгу “Жива сатани”, яку не встигли ні презентувати, ні належно поцінувати через буремні події тих днів. Сам автор потрапив в окупацію, яку не судилося пережити. Про свою книгу написав як про “згусток болісного крику, безвиході і розпачу людського в одному окремо взятому місті”. Бузувіри від сучасної влади твердять, що в промисловому Донбасі “голоду не було”. Тож нехай почитають “Мартиролог” хоча б по нашому Єнакієвому. А який же він тоді по всій бідолашній Україні! – запитує Василь Чубенко. Взимку 2014-го в Донецьку Василь Павлович розповідав мені, як працюючи над матеріалами “Мартиролога”, вирішив беззбірково оприлюднити всі наявні карточки про смерть, аби читач сам визначився, своєю смертю померла людина чи доведена до цього.

“Я своїми руками тримав ці карточки, кожну з них. Мої пальці навіть через 80 років відчували



невивірений жах безвиході, написаний тоді рукою сільрадівських писарів початку 30-х років. Робітники, селяни, службовці, їхні діти... і жодного постраждалого з числа працівників суду чи прокуратури. Жодного працівника сільради чи керівництва колгоспу та партактиву. Посмертної карточки на чиновників від компартії та комсомолу – теж жодної. Єдиний померлий – секретар парткому “Красний Профінтерн”, і той убитий під час п’яної бійки”, – пригадавав Василь Чубенко.

У книзі йдеться про понад 6 тисяч енаківських мучеників, яких убив голод, водночас автор ділиться сумнівом з приводу кількості загиблих. “Здається, я був дещо не правий. До їхнього числа варто включити і тих, хто в пошуках крихти чогось їстівного йшли в інші села і міста, вмираючи в полі, в лісах, на узбіччях доріг і під чужими парканами. Хто помер по дорозі до місця висилки, хто загинув своїми тілами болота Архангельської області, степи Казахстану, хаші Сибіру і Далекого Сходу”, – зазначає письменник. Гадаю, що його голос з минулих літ має зміцнити позицію тих українських істориків, які вважають, що жнива сатани забрали в Україні значно більше жертв, ніж прийнято вважати.

Власне, це відзначав Станіслав Бледнов, який зі зміною влади в 2010 р. продовжував досліджувати Голодомор на власному ентузіазмі і в шухляду. На його думку, офіційна цифра загиблих на Донеччині у 104 тисячі не є остаточною. “Документи про кількість жертв мало того, що були засекречені – вони губилися чи навіть свідомо знищувалися. Отже, ті 100 тисяч варто подвоїти, а то і потроїти”, – розповідав дослідник у 2013 році. За його словами, на той час залишилися необробленими в донецьких архівах ще близько 5 тисяч свідчень очевидців трагедії. Яка їхня доля після восьми років окупації Донецька – невідомо. Не стало і Станіслава Федосійовича Бледнова, який за станом здоров’я не зміг залишити окупований обласний центр. Світла пам’ять дослідника!

Свідок епохи

Ці нотатки були б неповними без добрих слів пам’яті про Марка Микитовича Желізняка (Залізняка), селянина з Покровського (Красноармійського) району, який зафіксував своїм фотоапаратом той трагічний період в житті рідного краю: розкуркулення, примусова колективізація, голод 1932–1933 рр. Багато його світлин потрапили в підручники, книги, на шпальги періодики. Не завжди вказано автора. Та й сам Марко Микитович частину фото залишав без підпису аж до смерті диктатора. Адже фотографуючи, як влада цинічно забирає залишки хліба в селян, Желізняк де-факто документував злочини сталінщини, за що міг бути репресованим і розстріляним.

У ті роки лихо не оминало нікого зі звичайних людей. “Село. Голод. Збіжжя з кожної хати забирали правління колгоспу і міліціонери. Місто за 20 км від села, там є хліб. Там можна просити у людей з простягнутою рукою хліба, при цьому треба бути на базарі або біля якогось підприємства в місті, в інших місцях хліба ніхто не дає”, – написав фотограф у

своїх спогадах, адже прийшла скрута і в його родину. Щоб урятувати від смерті 8-річну доньку Наталку, батьки вирішили вивезти її зі свого села Улачне в місто Гришине (Покровськ). Спробували залишити дівчинку на якийсь час у добрих людей, але таких не трапилося, і з дитиною вони повернулися додому нести свій хрест...

Доля виявилася прихильною до Марка Микитовича: попри випробування, яких зазнав разом зі своїм поколінням, він прожив довге і творче життя. Його ім’я не загубилося в історії та пам’яті нащадків. Ще за попередньої влади, в 2019 році, Міністерство інформаційної політики профінансувало видання книги Марка Желізняка “Фотолітопис”, де всі світліни по-своєму унікальні. Частина з них експонується в Покровському історичному музеї.

На мій погляд, війна РФ на знищення України як держави має підштовхнути українську історичну науку по-новому подивитися на наслідки Голодомору. Це буде велика робота, адже ми не знаємо, в якому стані повернемо архіви в Донецьку, Луганську, Херсоні, Сімферополі... Наразі відомо, що в деокупованих містах Харківщини і Херсонщини краєзнавчі музеї і пам’ятки про Голодомор та боротьбу українців за свою волю зруйновані. Як і в Лимані, про який згадував на початку розповіді. Відомо також про трощу пам’ятника жертвам Голодомору в Маріуполі...

Лавреати “Медалі Гарета Джонса” 2022 року

Юрій БОНДАР

Уже кілька років поспіль Інститут журналістики Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка напередодні днів вшанування жертв Голодоморів в Україні відзначає журналістів і науковців – дослідників Голодоморів – відзнакою “Медалі Гарета Джонса. Правда і Честь”, заснованою в пам’ять про відомого валлійського журналіста, який першим відкрив світові очі на трагічні події в Україні.

Напередодні стали відомі імена лавреатів 2022 року.

За високу професійну майстерність, публікації, присвячені Голодоморам в Україні, сприяння відновленню історичної правди про трагічні сторінки минулого України авторитетною відзнакою нагороджені:



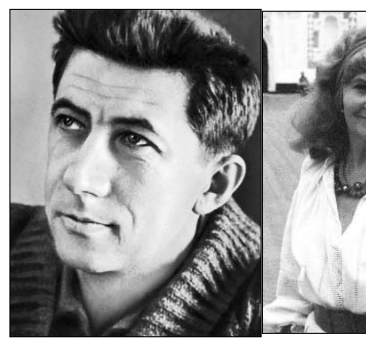
ВАСИЛЕНКО Володимир – український правознавець-міжнародник, Надзвичайний і Пов-



новажний Посол України, доктор юридичних наук, професор, представник України в Раді ООН із прав людини (2006–2010);



ДАНИЛІВ Володимир-Юрій (1921–2002) – канадський адвокат, ініціатор створення Міжнародної комісії юристів у справі Голодомору – посмертно;



МАНЯК Володимир (1934–1992) та **КОВАЛЕНКО-МАНЯК Лідія** (1936–1993) – подружжя

публіцистів, громадські діячі, дослідники Голодоморів в Україні, лавреати Державної премії України імені Тараса Шевченка – посмертно;



СМОВЖ Павло – журналіст, редактор газети “Трибуна праці” (Іванків на Київщині), автор дослідження “Треба пам’ятати й горе... Голодомор 1932–1933 рр. на Київському Поліссі: спогади очевидців, цифри і факти”;

СУНДБЕРГ Джек – професор міжнародного права Стокгольмського університету (Швеція), голова Міжнародної комісії юристів у справі Голодомору (1988).

“Переливати історичну пам’ять в національну”

Ярослава РІЗНИКОВА,
м. Одеса

21 листопада ми відкрили Всеукраїнську науково-практичну конференцію з міжнародною участю “Голодомор-геноцид як чинник руйнації традиційної культури українців”: до 90-х роковин Голодомору 1932–1933 рр., організовану Одеською національною науковою бібліотекою за підтримки Міністерства культури та інформаційної політики України, Інституту історії України НАН України.

Вітаючи присутніх, я говорила про те, що шлях до визнання цього чи не найтрагічнішого в історії українського народу факту був надзвичайно довгим і складним... Шлях впродовж 90 літ...

Довгий час період з кінця 20-х до початку 30-х років ХХ століття залишався білою плямою на карті української і світової історії. Голод, спрямований на винищення цілого народу, став об’єктом навмисного замовчування та ідеологічного табу. Сама лише згадка про нього кваліфікувалася як контрреволюційна діяльність, згодом як антирадянська агітація і пропаганда.

Населення ж на тлі тоталітарної кривавої вакханалії вправно освоювало практики мовчання і замовчування, що згодом несвідомо засвоювались й підростаючими поколіннями.

Потужна пропаганда та розгалужена жорстка цензурна система нейтралізували можливість актуалізації цієї теми в публічному просторі аж до незалежності України.

Усе це поглиблювалось періодичними репресивними заходами радянської влади щодо “українського буржуазного націона-



лізму” та його носіїв, представників національної інтелігенції впродовж 1940–1970-х років, ідеологічною свідомістю радянськими міфами.

Поодинокі публікації про становище в Україні пробивалися все-таки в закордонній пресі. Носіями інформації були й українці, яким вдалось прорватись за кордон, а також закордонні робітники та дипломати, які бачили жахливі наслідки “соціалістичної реконструкції” сільського господарства.

Нині ми знаємо прізвище валлійського журналіста Гарета Джонса, який написав понад 20 статей про голод в Україні у провідних західних виданнях із закликами про необхідність політичного реагування.

Ми знаємо прізвище австрійського інженера Александра Вінербергера, який зробив десятки фото, що на сьогодні залишаються чи не єдиними фотодокументальними свідченнями про Голодомор.

Ми знаємо прізвище дипломата Серджо Граденіго, який ще 22 травня 1933 року у своєму черговому повідомленні до По-

сольства Італії в Москві писав: “...Теперішня катастрофа спричинить колонізацію України переважно російським населенням. Це змінить її етнографічну природу. Можливо, в дуже близькому майбутньому не доведеться більше говорити ні про Україну, ні про український народ, а отже, не буде й української проблеми”.

Це повністю перегукується з твердженнями Рафаеля Лемкіна, який прямо назвав злочини сталінського режиму проти української нації геноцидом.

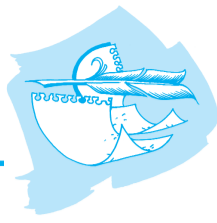
В українському геноциді він вбачає чотири складові:

- нищення української інтелігенції – мозку чи розуму нації;
- ліквідація Української Православної Автокефальної Церкви – “душі України”;
- Голодомор українського селянства – зберігача української культури, мови, традиції тощо;
- заселення України іноетнічними елементами для радикальної зміни складу населення.

Тобто ми, учасники конференції, розглянемо фактично всі ці питання. Але для мене в цьому контексті, в силу професійного

зацікавлення, особливо важливим є обговорення участі закладів культури та громадських діячів у комунікації з широким загалом тих наших співгромадян для яких ця тема досі на маргінесі, а також пошук механізмів та інструментів активізації цієї роботи – ми маємо спільними зусиллями “Переливати історичну пам’ять в національну”, за визначенням доктора історичних наук, професора, головного наукового співробітника Інституту історії України Національної академії наук України Кульчицького Станіслава, який теж бере участь у конференції.

Серед учасників конференції – Андреа Граціозі, професор історії Неапольського університету імені Фрідріха II, член наукової ради Українського історичного журналу (м. Неаполь, Італія); Олександр Музичко, доктор історичних наук, доцент, професор кафедри історії України Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Олександр Сухомлин, доктор філософії, заступник директора Комунального закладу “Музей протиполодомору” Дніпровської міської ради; Володимир Чумак, кандидат історичних наук, доцент, декан історико-філологічного факультету Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського; Марина Федорова, завідувачка відділу краєзнавства Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І. П. Котляревського; Валентин Долгочуб, доктор філософії, вчитель історії Гулявської гімназії (с. Мар’янівка Одеської області) та багато інших знаних потужних дослідників.



І
Зірку крилом сколихнувши, відлинула
чайка у сутінь,
стала чіткішою ламана лінія гір;
і проступили в уяві видіння забуті,
ніби імла перекинула встояний зір.

Прямо з-під каменя виповзла хтива гадюка,
наче розпечений зігнутий дріт,
і відчахнулись від пліч раптом руки,
і захолює у жахитті двоногий граніт.

І розповився холод важкої шинелі —
подих урвався, горло звело:
...я ще живий, та мене вже волочать з оселі,
впоперек воза кладуть і везуть
морочивним селом...

Поруч зі мною кладуть мого старшого брата,
Холод ізнизу проймає і тисне з боків.
Плаче шербата тупа погребальна лопата,
трусять баюри квітневі тіла мертв’яків.

— Я ще живий! — ворущу ледь губами...
— Доки доїдеш до ями ти, хлопче, помреш...
Руки відмерзли, кригу штовхаю ногами,
море скресає — ламається крига під нами...
Брате, куди на крижині від мене пливеш?

Ледве здригнувшись, брат відпливає
від мене,
слідом пливе на лататті крижинок рідня.
Небо проламують хмари бриласті важенні,
хором волають померлі: — Давай, доганяй!

...Коні позаду товчуть шлях прозорий,
Куті копита прочоплюють встояний лід.
А кризь пробіони чвиркає солоно море,
камінь крилатий випурхує з дна у zenіт.

Я ж на вибоїні падаю прямо із воза,
і, проломивши шкоринку, у землю дивлюсь.
Там, в глибині, іскрають окаті морози,
і проступає кризь землю насталений вус...

Наче у читанці, бачу малюнок квадратний:
шпиль світлоносний, мур кам’яний,
мавзолей...

Погляд вождя упирається в місце для страти,
з губ вседержавних стікає кавказький елей...

Крешуть підкови казенні столітню бруківку;
слухають мертві, я ж бачу травневий парад:
перед очима тече-протіка кіноплівка,
де проявився навкі один лише кадр:

Діти снують по східцях гранітних,
квіти травнені вождів несуть і несуть,
зорі кремлівські всевидящо світять,
і опромінюють нашу щасливу майбутть...

Твердо на ленінські груди чоботи стали,
високо знявся орел-сизокрил,
видно далеко вождю з п’єдесталу:
власне безсмертя виднішає з інших могил...

Глибоко вритий в площу Червону
той п’єдестал, що уріс в материк...
Ловить підшвами вождь похоронний
стукіт — у роті вібрує всевладний язик...

Хоче причину збагнуть землетрусу —
цокають зуби і губи тремтять,
треба мовчати, бо язик перекусять
зуби тремтячі... Треба мовчати...
— А-а-а, — здогадався, — то діти біжать,
Квіти травневі криваво горять...

...Шлях уривався. І, ніби непотріб, у яму
перекидали їх з воза: немитих,
в брудних сорочках...
Ні голосінь, ні слезінь, ні алілуя над вами...
Тільки матюк: — Так вас розтак...
Чого така яма мілка?..

— Там півсела ще лежить... І повітря нам
трусять!
Треба безодняву яму, а ви ж вирили рів...

Павло МОВЧАН Материк

Коні на голос районний косують понуро,
глухнуть лопати шербаті в руках трупарів.

— Далі вже нікуди: там лише
камінь суцільний.
Будеш довбати, то землю проб’єш
на той бік...

Це — материк... І ломком щокнув звільна...
Гул підземельний пройшов —
і здригнувся чоловік...

Аж у Москві обізвалися боєм куранти,
раптом на вироці смертнім
спіткнулось перо,
легко на мить лиш зітхнули
балконні атланти,
і проступила на камені сірому кров.

І схарапуджені рушили підтюпцем коні,
віжки гадючилися слідом по теплій землі...
— Ширше копайте! — голос долинув
верховний.
— Глибше ступайте! Бо ж землі
у нас не малі...

І погребняк що є сили той камінь лупас:
іскри рояться, здригається твердь.
Глибше в майбутне: в надрах копальні
косу мантачить уламками каменю
смерть...

...Хто обірвав це тривале видіння? —
перевернув мене рвучко — я ліг горілиць,
аби продовжилось в муках моє животіння,
хмари бокаті пашіли теплом паляниць...
— Він ще живий! — сколихнулось
у вусі повітря...
— Добра сорочка на ньому — шкода,
пропаде...

Янгол кружляв наді мною сирітно,
тільки ж присохла душа не виймалась
з грудей...

Здерта од крові червона сорочка дудніла,
Вітер її роздував, мов ковальські міхи.
і доторкався пекучо до голого тіла,
листям долонь прикривали мою наготу
лопухи...

Чув, як вози крижані проїжджали повз мене,
певно, вивозили холод на цвинтар з села,
і приростала до тіла сорочка зелена,
рідна земелька давала краплину тепла.

Так і лежав я, поснований ширим корінням,
інколи мертві торкались руками мене, —
віз їх котив в німоту, що кололась
скрипінням,
глибшала колія, скрип голоснішим ставав
з кожним днем...

І не хиталися дзвони церковні у небі,
янголи пухлі щипали церковну траву:
не відривайте з корінням мене, ой не треба:
— Я ще живий, я живу, я живу... я живу-у...

Мертве село. Гребняки дзвонять ложками
пусто.
Товсто гуде погребальний загальний казан.
Кров їм окислює пріла торішня капуста,
чесний у них заробіток —
рясний погребан.

— Щось пристаєш коло їжі,
товариш Явтуше...

Мілко копав... Тепер ложка важка...
Ходиш похмурий... Дивись —

успішно душою...
Знайдеться місце й для тебе, хоч яма мілка...

— Та вже живцем покладіть, бо мені
однаково, —
прошелестів і ложки до губ не доніс...



— Діти попухли, лежать на полу, наче дрова,
Вигребли все до мучини... Навіть із діжі
заміс...

Витягли жили. Тепер смичете й шули...
Нове життя закладаєте ви на кістках...
Щоб не діждалися ви... — і упав, наче кулик;
ложку, що падала, інша безсила вхопила
рука...

Іч... він туди ж... Недобиток куркульський...
Здох, а вчепився мертво у спільний казан:
хоче привласнити обще, та дзуськи,
та дзуськи...
Та ж відтягніть його швидше, як псину,
в бур’ян.

— Дядьку Явтуше... і ви відпливаєте в море?!
Всі відпливають на кризі.
Хто ж позостався в селі?
Льопляшка? Юшка? Інші ж підтяті під
корінь...
Хто ж буде жити на нашій нерідній землі...

Вклинюють голови коні все глибше
і глибше у землю,
в надра земні заїжджає ладований віз;
вже і погонич колгоспний зчорнів...
і не дише,
стала земною кована в кузні циганами вісь.

Не відокремить себе від землі від святої,
вже відійшли у непам’ять сумні імена,
вуса потрухлі десь проростають травною —
чути у небі порожній дзвін казана...

II
Тебе нема, присутне лиш тепло,
давно вже відокремлене від тебе, —
воно мене серед ночі знайшло
забутого поміж холодних стебел...

І кров моя запульсувала знов,
і рушив знов розхитаний годинник,
І я тебе у забутті знайшов
на дотик серця і на дух родинний...

І миттю відокремивсь від землі,
відшарувався, немовби тінь від тіла...
Душа моя, ніби сльоза на склі,
спрозорена — попереду летіла...

І став вузьким на шії комірць,
і горло стиснув, та я крикнув тричі:
— Отець! Отець! Отець!..
Та я не знав, що ти — це той гонець,
який на суд високий мене кличе.

Мій поклик розділився на голоси,
Що навсібіч вигукували слово:
— Кінець! Кінець! Кінець!..
О, хто мене удруге воскресив
своїм теплом, аби убити знову?!

III
...День нарікань уже настав,

душа всертвована терпінням...
А сутінь рання і густа
лише прискорює змертвіння...

Лежиш горізнач на піску,
немов зіржавіла бляшанка,
очима ловиш ніч сипку,
що почалася прямо зранку.

А слух ще ловить хлопіт хвиль,
і повза по піску долоня, —
яких потрібно ще зусиль,
аби зануритись в бездоння?

Життя вантажить слух і зір
камінням із глибин добутим,
підзвітний відліта папір
в столицю кризь схололу сутінь.

Там все зазначено про час,
на облік взято до зернини
весь хліб. Зраховано і нас,
хоч душі мертві вже віднині...

І не позичить собі сна,
не вкоротити навіть ночі, —
піщана хвиля голосна
розкриті замиває очі...

Розтертий камінь на пісок
буравчато втіка в легені;
холоне сутіні ковток,
і замерза вода у жмені...

Ні слів клятьби, ні нарікань —
відкритий зір і слух відкритий,
пісок в очниці затіка,
просіяний на смертні сита.

IV
...Той світ придумав я? Чи він мене
придумав?

І хто в кому пружину сталеву накрутив?
Накручую себе щодня — чи не для глуму?
Куди мені? Чого... і скільки ще іти?

І наповіщо пам’ять мені сумна давалась?
Щоб завчено махати і завчено кивать?
Щоб рейки пам’ятати і забувать вокзали?
Із безвісті летіти в безмежну неоглядь?
Я розповім про жорна і про паслін в городі...
Як в мертвого сусіда сухар з кишені вкрав...
Я розповім... Кому?... Та вже про горе годі...
Сік скраплює зелений у тебе з-під пера...

Ворушаться в клітинах не літери, а воші,
я туманцем гарячим закушую окріп...
— Ти вигадав той світ... А цей такий
хороший...

Та ти й не пам’ятаєш, як гостро пахне хліб...

Не пам’ята і камінь, як він молів соломую,
простору важкого не втримали хрести.
Ослабла вже пружина, і налягає втома, —
і треба б зупинитись, щоб знову підкрутити...



Тетяна П'янкova: “Вимовити невимовне...”

“Вік червоних мурах”. Роман. – К., Видавництво “Наш формат”, 2022.

– Почну з класики. За кілька місяців перший наклад твого роману “Вік червоних мурах” розійшовся. З'явилося багато відгуків та рецензій на нього. У частині з них твоє ім'я ставлять в один ряд із Василем Баркою, Уласом Самчуком, Іваном Багряним... Як ти почувалася в такому товаристві?

– Товариство знакове, але у мене свій шлях. Думаю, всі ці читацькі асоціації виходять якраз із того, кого саме читала та чи інша людина. І якраз тих авторів, яких перелічив ти, читала більшість. Вони є у шкільній програмі. Позапрограмний список читали далеко не всі, а він існує. Тема Голодомору звучить у Анатолія Дімарова, Івана Низового, низки інших авторів.

– Ти задумала серію книг про геноцид української нації. “Вік червоних мурах” – перша з них. Чому ти почала з Голодомору?

– Спочатку виникла тема книги, а вже потім з'явився задум про серію. Адже геноцид українства – надзвичайно широке поняття, це не тільки штучно організоване вбивство голодом. Голод – лише одна кривава сторінка. Тому хочеться якось систематизувати, показати інші: і лінгвоцид, і культурний геноцид Розстріляного Відродження, і каральні методи радянської машини. Мета всього цього системного російського терору – знищення української нації до основи. Знову ж такі – теперішня війна, котра, безумовно, є геноцидом, і хочеться вірити, що вже останнім.

– Все ж чому саме ти взялася за цю тему? Відчула, що можеш сказати нове слово? Чи маєш якісь родинні історії? Чи пошуки причин нинішньої війни вивели тебе на цю тему?

– Книга писалася до повномасштабного вторгнення. Хоча вона пояснює, чому воно сталося. Я ніколи не планувала, що писатиму про такі складні речі. Не думала, що готова до цього. Але є теми, які самі обирають тебе. І тільки так я можу відповідати на твоє запитання. Щодо родинних історій, то саме історій з 33-го у мене немає, але наслідки Голодомору торкнулися всього українського суспільства, колективна травма зачепила кожну родину, незалежно від того, пережила вона голод безпосередньо чи ні.

– Отже, проговорити травму, усвідомити її причини колективно – усім суспільством – означає...

– Означає одужати, звільнитися, почати нове життя.

– Процес написання був важким і болісним. Я спостерігав за перепадами твого настрою у процесі роботи. Як тобі працювалося і які сцени давалися найважче?

– Досі боляче говорити про все це і навіть думати. Є тексти, які впливають на тебе навіть на рівні фізіології. Написати їх – наче пережити важку хворобу. Моя книга написана на реальних спогадах очевидців, я не вигадала жодної історії. Складність писання полягала в тому, що я писала від першої особи, тобто десь частково і від себе. Через мою голову мала пройти уся ця різнопланова напруга. Це інший досвід, ніж коли ти просто описуєш щось, за чим ніби спостерігаєш збоку.

– Хтось із рецензентів твого роману помітив, що у твоїх книзі нема ні абсолютного зла, ні абсолютного добра, що тобі подобається працювати з напівтонами. Наскільки це твердження відповідає

твоїм уявленням про “Вік червоних мурах”?

– Ніхто і ніщо не є абсолютном добра чи зла. Усе завжди залежить від кута зору і обставин. Правда завжди десь посередині. Тому навіть не намагаюся ідеалізувати когось. Кожна людина – складна система. Говорити про людей часів Голодомору – це говорити про все в комплексі, про жертву, з одного боку, і про злочинця – з іншого, адже люди заради виживання часом могли піти на страшні речі. Я мала малювати цей світ саме так – сірими барвами. Зрозуміло, що злом були не самі люди, злом була злочинна система викачування життя. Але мій текст в основному – саме про внутрішню будову людської душі, а не системи.

– Тобі вдалося на прикладі конкретних родин показати трагедію всього народу. Ти принципово не хотіла малювати епічні полотна?

– Я не історик. Мені це складно. Зрештою, написати цілісний художній сюжет про мільйони родин – завдання малореалістичне. Тому я шукала можливість показати трагедію через конкретних людей. Ці пошуки були непростими. Від того, кого ти обереш, залежить усе. Багато образів є збірними. Той, кому цікаво буде почитати документальну літературу, спогади очевидців, зможе побачити багато схожих між собою історій, які траплялися у різних кутках України. Мені ж важливо було підібрати правильні слова, аби вимовити невимовне.

– Усі твої романи можна класифікувати як психологічні. Звідки у тебе така любов до психології?

– Я б не сказала, що це любов. Очевидно, це якась схильність займатися копірськими у своїй чи чужій голові, щоб знайти відповіді. Але зізнаюся, для мене такий метод письма є органічним.

– “Кролівна” – іронічно-психологічний роман, “Сонце в подолку” – містично-психологічний, “Чужі гріхи” – психологічна драма. “Мурахи” – вже якась навіть психоделіка. До якої категорії текстів ти сама відносиш свої твори?

– Колись покійний Петро Сорока назвав моє письмо “шизофренічною прозою”. Більш вдало я не скажу. Що таке шизофренія як хвороба по своїй суті? Це роздвоєння, розтрощення особистості. Десь так і виходить, коли пишеш, сидячи в голові кожного персонажа, – міняєш погляди, риторику тощо.

– Мова кожного роману унікальна. Ти використовуєш бойківський діалект, ромську мову, у найновішому – полтавський діалект початку минулого століття. Звідки таке знання і відчуття мови?

– За освітою я філолог української мови та літератури. До того ж виросла серед діалектів. Мені це легко. Коли нелегко – я починаю піднімати спеціальну літературу, словники, статті. Для “Мурах” я довго шукала слова 30-х років, буквально по слову збирала. Інакше роман втратив би елемент автентичності, правдивості. Органічна мова – це дуже важливо. Тому що навіть за актуальністю теми, майстерністю письма, супердинамічним сюжетом і різними красивостями не приховаєш мовної невідповідності. Твір втратить величезну долю своєї ваги.

– До речі, усі ці, такі різні, романи написала одна людина?

– Ні, звичайно. У мене під робочим столом працюють підпільні автори. Просто ти з ними ще не знайомий)))

– А звідки і як саме народилася ідея роману “Вік червоних мурах”?

– Чому саме ти вибрала Полтавщину?

– Завжди все починається із зачіпки, з історії. І я зачепилася за історію про те, що в 1930-х рр. на Полтавщині діяв радянський санаторій для обраних, де лікували людей від ожиріння та серцевих недуг. У цей же час в Україні лютує Великий Голод. У тих же Мачухах, про які я пишу, голодною смертю помирає більше половини населення. І ось уяви собі жінку, котра пухне від голоду і ходить до того санаторію, щоб через його паркан дивитися на ситих, вгодованих, рожевошоких пацієнтів, які прогулюються у парку. Ця жінка у своїх спогадах пише так: “Я готова була з'їсти не те що тварину, я готова була з'їсти людину, якби Господь відвернувся від мене у другий бік...” Моя книга почалася саме з цієї точки, з різочого, жадливого і надзвичайно злочинного контрасту – з голоду двох жінок, одну з яких лікують голодом та дієтами, а інша від голоду повільно помирає. Це був старт, можливість почати роботу над художнім текстом.

– Повернуся до першого запитання про перший наклад роману, який розійшовся за кілька місяців. Чим можеш пояснити для себе такий успіх?

– Не намагаюся це якось пояснити і навіть одумувати. У масштабі цілої країни той наклад не був чимось надзвичайним. Радію, що людям цікава наша історія. Сподіваюся, і другий наклад не залежить на полицях книгарень.

– Усі автори кажуть, що після виходу у світ, книга починає жити своїм життям, часто незалежним від автора...

– Так і є. І це дуже добрий знак, коли книга живе. Гірше, коли ти тримаєш її під ліжком і вона не має жодного резонансу. І такий досвід у багатьох авторів є.

– Ти презентувала німецьке видання роману у Франкфурті. Розкажи про враження.

– Враження від ярмарку у Франкфурті просто незабутні. Для мене це перший досвід – представляти свою книгу, перекладену іншою мовою, тому для мене все було новим і яскравим. Пошастило попрацювати і на українському, і на німецькому стендах. Приємно вразив інтерес європейців до українських книг і до роману про Голодомор в Україні, зокрема. Відбувся обмін досвідами та енергіями, що, безперечно, відзначиться на позитивних зрушеннях у майбутньому.

– Які найцікавіші зустрічі відбулися там і що найбільше запам'яталось?

– Мала низку інтерв'ю для німецьких та австрійських ЗМІ, дискусію на українському стенді та читання в одній із книгарень Франкфурта. Напевне, читання були найбільш атмосферними через свою камерність і надзвичайну теплоту.

– Ти категорично відмовилася від виступів на одному майданчику з російськими опозиційними письменниками, які були на книжковому ярмарку. Офіційно росія там не була представлена. Але чому ні ти, ні інші автори не хочете спілкуватися з тими, хто ненавидить путіна?

– Власне, якраз тих опозиціонерів ніхто і не називав письмен-



никами. Але навіть не в цьому річ. Я не бачу жодної різниці між громадянами росії, які живуть у росії, і тими, хто виїхав до інших країн і тепер називає себе опозицією. Все це фейк для тих, хто його проковтнув, це картинка, просто слова, якась напівправда. Мовляв, я не підтримую путіна, тому живу у Франкфурті... Насправді жодної користі від так званої опозиції цих людей немає. А війна в Україні з боку росії є, і українців вбивають росіяни, а не путін. Відповідати також повинні росіяни, усі разом, включно з тими, хто встиг втекти з росії і думає уникнути покарання, розказуючи баєчку про свої опозиційні погляди. Для чого з ними спілкуватися? Який сенс має цей діалог? Думаю, українцям зараз потрібні карантин в контексті будь-якої співпраці з росіянами. Доки російські ракети летять на наші голови, ми маємо займатися не пустопорожньою балаканиною з ворогами, а проводити ефективні переговори зі світовою спільнотою. І метою цих діалогів має бути наближення нашої Перемоги.

– Німецьке національне телебачення зняло короткометражний фільм про твій роман “Голод – як зброя”, у якому вперше проведено паралелі між подіями 90-річної давності та нинішніми. Що можеш сказати про це?

– За іронією долі, фільм знімав той самий телеканал, який у Франкфурті пропонував українським письменникам програми з тими ж “опозиціонерами”. А от у фільмі показав війну в Україні як продовження Геноциду 32–33 рр. До того ж, телевізійники прочитали мою книгу, опрацювали матеріали на сайті Інституту Голодомору. А наприкінці програми ще й показали кадри з російського зомбоящика, де росіяни знищують меморіал жертвам Голодомору у Маріуполі... Скажу, що цей сюжет став для мене приємним шоком. З'являється надія, що зміни у сприйнятті нас, українців, окремо від москвоцентричного поля є.

– Готується до друку польське видання роману...

– Так, ще одна країна придбала права на переклад. І в січні вийде книга польською. Дуже розраховую на те, що поляки читатимуть мій роман. Зараз у Польщі на книжкових ярмарках продається українська версія “Мурах”.

– Цими днями прогресивний світ вшановує пам'ять жертв Голодомору. У тебе тепер аншлаг. Ти даєш ледь не щодня інтерв'ю для українських та зарубіжних видань. З ким із журналістів розмова була найцікавішою? Де вона буде опублікована?

– Аншлаг – це більше про

естрадных виконавців. У мене – просто напруга. Але я радію, що є інтерес. Це означає, що моя праця не марна і що така важлива сторінка нашої української історії буде прочитана не лише нами, але й європейським суспільством. Найбільше запитів зараз від німецьких ЗМІ. На початку грудня вийде наступний номер журналу “Galore”, де буде велике інтерв'ю про книгу і війну в Україні. Одна з українських авторок буде там на обкладинці. Скромно не називаю її ім'я))) Також чекаю на інтерв'ю в українському журналі “Країна”. І, безперечно, чекаю на повний сюжет на національному німецькому телеканалі. Тому що зйомки фільму тривали два дні, а в ефір поки що потрапила лише малесенька частинка.

– Наскільки важливо говорити сьогодні про Голодомор за межами нашої країни?

– Надзвичайно важливо, адже Голодомор – масове вбивство, яке вчинила радянська влада, злочин, за який досі ніхто не є покараним. Світ повинен розуміти, що росія – країна-терорист, серійний вбивця, котрий спеціалізується на вбивстві цілих народів. І український народ потерпає від рук російських вбивць вже не одне століття.

– Чи можна читати твій роман уявляючи шкільного віку?

– Роман більше для дорослої аудиторії, але можна вибрати уривки, які підійдуть і дітям. Дуже важливо розповідати дітям про Геноцид більше, ніж є у підручниках. Що раніше починаємо виховувати патріотичні погляди, то краще. Це наче щеплення. Доза повинна відповідати віковим особливостям.

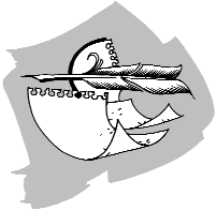
– Тобі не хотілося у процесі роботи “пом'якшити” деякі сцени?

– Те, чим часто займалися люди, що писали художню літературу і підручники з історії, – суцільне пригладжування і пом'якшення. Що в результаті? Ми не зовсім добре знаємо історичну правду. А вона дуже-дуже болісна. Не проживши якісно цей біль, неможливо відчувати звільнення від нього. І сильно помиляється той, кому здається, що минуле жодним чином не має значення сьогодні. Тому що наслідки неопрацьованих уроків “вилізять” навіть через століття. Як-от теперішня війна, розв'язана росією, не є чимось новим, а лише наслідком невирішених питань минулого. На жаль, не всі це розуміють.

– Що би ти хотіла побажати у ці дні своїм читачам і всім українцям?

– Ми – українці, нація нескорених, війни світла. Усім нам бажано Перемоги над дикою ордою!

Запитував Василь КУЗАН

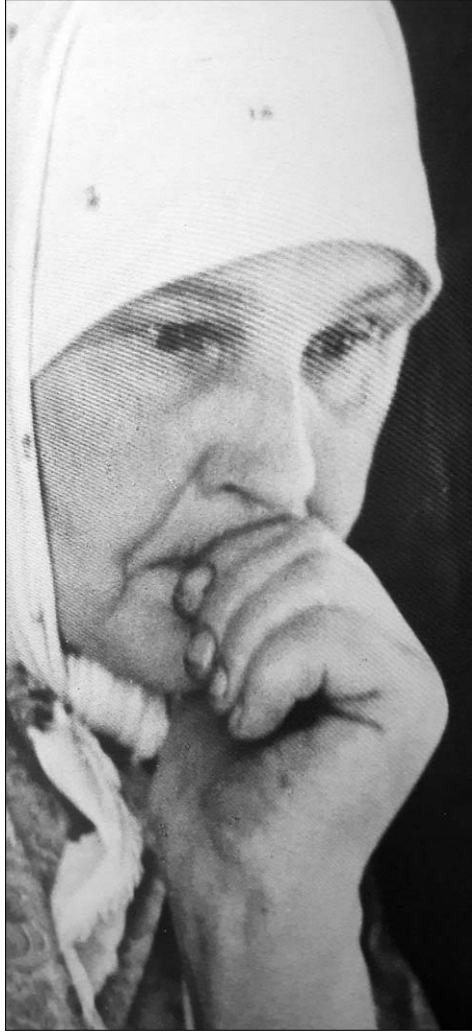


Людмила ЛИСЕНКО

Закінчення.
Початок у ч. 41 за 2022 р.

Гріхи в раю

Уривок з роману



коли гастролери почали стріпувати з себе вапно і розбігалися по возах "поїзда", рикнув перебірний акорд бандури, і сліпий Вірко навздогін Коршуну проказав якесь страшне прокляття на три покоління наперед. Царинний дід знався на тому добре, тому й відразу цикнув на кобзаря: "Ти, Вірку, думай, що кажеш. Не проклинай дітей, внуків та правнуків — вони і так матимуть пекельне життя у нашій країноньці. Ця красна чума, на мій шемний биль, ще довго буде жити в нашій хаті й спробує тисячі! — ні, мільйони! земляків загнати в землю. Ой, спробує! Хай тебе, нелюде окаянний від дурної власті, грим поб'є та усіх твоїх недоумків хай спалить!" — зблиснув очима сільський сторож і таки знав, що каже...

...Вірите? — людський прокльон має страшну й невідвортно силу і наздожене рано чи пізно всякого, хто упослідив живі душі безневинних: по дорозі до Іванкова антирелігійний поїзд потрапив у грозу. Артисти, звиклі до всього, накрилися на підводі великим сторожевим плащем і, відверто притуляючись до одного худенькими тілами, були дуже щасливі без "пірамід". А начальство пересіло до синькошакетників — випити по сто грам, а потім вирішили перечекати громи під самотнім деревом. Отут-то Бог небесний їх догнав пекельною блискавкою і спалив усіх дотла...

Кажуть, що через день приїжджала з Києва комісія і розбирала катастрофу: хто, як загинув і кому таке трапилось. Щось у акта, звісно, написали про грозу, а між собою шушукалися, що то була плата за великий гріх... І хоча більшість з антирелігійного відділу окружного невірно було говорити про якісь пережитки минулого чи бабські забобони, але начальники все ж прикинули по-народному, ЩО могло статися. А могло. Це, найімовірніше, хтось із Болотні ім поробив дурну смерть. Кажуть, там живе Крива Марія, — чи то відьмачка, чи то чудачка. Одне слово — відунка, і її слід не те, щоб боятися... проте, бути від неї подалі...

Ясно, покльоп донесли Марусі, на що вона категорично відказала: "Я на смерть нікому не роблю. Нехай братки живуть, що для них та їх єдинокривних буде важче, ніж кончина. Тільки — ойжечки! — який буде за ними подзвін по усій землі й прокльони в дітях, онуках та правнуках обізвуться! Краше би вони не народжувалися!"

Селяни розходилися, гуртом проводжаючи один одного до самої хати. Царинний дід сказав, що опівночі він із хлопцями забере волами дзвін на воза і сховає до краших часів, — якщо такі взагалі будуть на їхній землі після голоду...

...Споночіло. Село не спало, в хатах не світили гас, хіба що лампадки чи свічки горіли біля Ісусів, Богородиць та Миколаїв. Завтра по всьому селу мали заби-

рати з домів ікони, то господарі прощалися зі своїми святими, роздумуючи, куди би їх краше сховати. А куди — крім льоху та подря? Та ж не закопувати небожителів у землю, це якось не побожеськи виходило...

Приймаченки мали у хаті Спасителя, Матір Божу та Миколая-угодника. То ж — під кривий плач бабки Харитини — шпорталися до півночі, ховаючи образи під стільницю столу, де дід прибав маленьку шухлядку, перекинув її першим пахнучим сіном. Це виглядало гарним рішенням, бо в тому місці, ніби, ніхто не міг запідозрити тайничок. Хата наповнилася сильним духом скошеного зела, і то всіх збивало з пантелику, бо ніде не було видно клечання, а запахи — ніби від отави. "Треба завтра не забути кинути під стіл аж до лежанки свіжого сінца, — туркотіла собі під мокрий ніс бабця. — Аби ж тільки не забути..."

За північ, як на повний місяць насунулися хмари, до церкви почали сходитися дядьки, жменька яких ще залишилася у селі. Дід Семко пригнав звідкільсь пару волів. Чотири соснових бруси хлопці взяли від недобудованої каплиці, скріпили їх скобами, і вийшло щось схоже на пліт, — на підводу, вони б такий вантаж не підняли.

Тягнуло вільгістю від Рибалчиного поля, ніби до дощу бралося. Білого дзвона тихо перекотили на "літні сани" і рушили селом.

...Тато Оксент вийшов надвір спустити з дроту пса, аж бачить: із обох боків вулиці висять — хто на паркані, хто на воротах, — усі сусіди. І старі, і малі мовчки плачуть і хрестяться. Тато покликав домашніх. Вийшли всі перелякані, схарпауджені. І Марія пришкандибала — до свого каліштства ще й ніби онімла. Стояла, як вкопана, біля воріт і не ворухилася: це ж теперик ніхто не сповістить болотнянам ні про біду, ні про щастяну годину... Гой, Матір Божо, що ж це на світі робиться?

А тим часом — майже по-царськи — на найбільшому у селі возі (чи як би то можна було назвати склепані соснові бруси?), погейкуючи парою волів, їхав Царинний дід Семко. Він поважно кланявся кожному господареві в пояс — ніби від імені многостраждального дзвону прощався із сільською громадою. Його сиве волосься, борода і дві кіски м'яко мінялися в кольорі: то він був весь срібний, а то ніби вкривався воронячим крилом... За саньми, як би за мерцем, йшло кількарочовиків без кашкетів, із грубими ливами і лопатами. Йшли у бік Макарівського лісу, поза тюрмою.

Вже на Рибалчиному полі Царинний дід усіх помічників спровадив додому. Не те, щоб він їм не довіряв місце майбутньої схованки сільського скарбу, а, побільшості, боявся, що не всі витримають допити, коли за дзвоном придуть енкаведисти шукати метал. Дядьки не противилися Семковому рішенням, тим більше, що у кожній хаті їх чекали жінки, котрі без господарів не наважувалися виносити з дому ікони — щобі десь їх надійно заховати.

Чоловіки розійшлися, а Семко лишився зі своїми волами, із білим дзвоном на санях і чітким рішенням будь-що зберегти його... утопивши (до краших часів) у болотиську Макарівського лісу.

Звичайно, можна було їхати коротшою дорогою поза хати, і тоді слід на спорішці майже би не залишився. Тільки ж Семко вирі-

шив, що треба прощестувати шляхом, через усе село — щобі всі люди мали можливість попроситися із своїм дзвоном. А далі — як Бог дасть. Досить того, що Господь уже послав, як і думав старий, темною нічку, яку з кожного двору Болотні підсвічували лампадки. Усі вийшли надвір зі слізьми на очах і обліпили паркани — наче проводжали покійника.

Дід Семко поганяв волів — аби ті швидше плуганилися курявою, бо ж скільки тієї літньої ночі? "Добре, що від Рибалчиного поля потягнуло вільгістю, ніби до дощу бралося, — подумав Цар-дід. — Як у понеділок кинуться з району нишпорити, шукати дзвін, то від нього й сліду вже не буде. Іші-свіші, таваріш начальнік! Утім, постривай, сивий дурню: а сліди від "саней" на битій дорозі таки залишаються! Значить, до задньої перекладни тре' прив'язати пару ясенюх гіляк". Так і зробив Семен Максиміліанович, потім дещо заспокоївся, хоча біле вапно прямо вимальовувало півтець до Козацького поля. Козака вдома, напевно, не було, бо на дверях висіла велика колодка (у селі хати закладали на клямку, а замикали тільки тоді, як їхали кудись далеко чи надовго).

"Так що, превелебніи начальнік! Нема дзвону? Нема. У небо полетів!" — майже присвиснув до нічних захмарин Цар-дід, і вони відразу обізвалися до нього... теплою зливою. Сторож радів кожній краплині, як дитина: "Оце те, що треба, слава Богу! Оце воно! Оце правильно! А осьдечки і баговиння. Таке непевне місце біля кривої осичини, — там має бути вирва від бомби із світової війни. Зараз я розіб'ю скоби, круляки розкотяться і легонько понесуть болотнянську таємницю, сховавши її у яську та латаття... Отак-о, благополуччєнєнє... Слава Отцю і Сину, і Святому Духу. Амінь".

Дзвін не відразу пішов на дно, а на якусь мить випірнув — ніби щез (можє востанє!) хотів схопити теплого дощику, ковтнути болотнянського повітря, настоящего на смольяних борах і запахного різномор'я лугів, — щобі з тим запаморочливим відчуттям рідного податися у невідомість...

Семко перехрестився, після Бога щось подячне ще сказав і волам, а ті, розуміючи, у відповідь кліпнули втомленими і печальними очима й повернули до села — звідти вставав ранок із дощем... "О-о-о! Господь зрозумів мій план! Він доп'яв (прости, Боже!), що нам треба замести всі сліди! — вже по-дів'ятьки веселився сивий сторож, примовляючи, як сімдесят років тому: "Иди-ди, дощику! Зварю тобі борщику! В полив'янім горщику!"... Ну, та й дощик, дослухавшись до старого, припустив на повну силу, — а як могло бути інакше?

Цар-дід стояв щасливий посеред літньої зливи, нікуди не біг ховатися, а задоволено усміхався у вуса, главив кумедні кіски, наче дякуючи собі за гарну роботу (у селі довго кепкували із його зачіски, а з часом змирилися, бо який резон із химерником сперечатися?). Потім якусь мить подячно говорив із небом, чинно, широко розклавши ноги, сів край берега, звідки ще піднімалися і лопалися намістинки дрібних бульбашок, умився цими перликами і почув мокре відлуння, що лопотіло під лататтям: "дощику... борщику... горщику"... (То припливли три безстрашних бобрових сім'ї, прудко зафрахтували собі основні слупи на гатки та відтрутили їх у болотяні хаті).

"От і ладненько все. Усе вийшло, як планував, — похвально потирає руки старий охоронець болотнянської громади та її духу.

— Не чула, Мар'є? — це Семко, Царинний дід. — Полномочений сказав, що зараз будуть скидати з церкви дзвін. Тікаймо звідси! Бачиш — безголов'я! Відбіжімо за людьми хоча трохи вбік!

"Хм, Семку, то легко сказати: "біжімо!", — гірко шелеснула думка. — Вже шістьнадцять років я не знаю, що це таке". Марія підхопила наплічника, тримаючи олівець і записничок у зубах, і, опираючись другою рукою на милицю, тільки збиралася зрушити з місця, як хтось підійшов упритул (це був сам Коршун!) і поспробував висмикнути із зубів її малюнок. Марія заперечно крутнула головою, хотіла щось сказати, та й упустила записничка... Коршун його підняв, подивився на розгорнуту сторінку, нічого не промовив, утім — здивовано звів брови і уважно подивився на Приймаченкову, якій подавав паличку сивий дідок з дівчачими кісками...

Уповноваженого покликали до президії. Він, ніби вибачаючись за незакінчену розмову, неквапом пішов до столу, якось нервово скинув кашкета, промакнув змокріле тім'я, випив склянку води і кивнув до товаришів, мовляв, "починайте!".

Товариші дали відмашку зловонним хлопакам, які вже по десятиро стояли з обох боків горішнього перекриття храму святого Миколая. На рахунок Горботруса "Делай раз! Делай два! Делай три!" — витягнули сталевого прута із вушка дзвона. Дзвін довго пручався, а потім, знесиленний, гойднувся на один бік і страшно бомкнув без живого відлуння... Коли ж витягли жилу далі — гпнувся усім великим тілом на стіну, розбив її, відтак упав на землю, перекинувся, востанє заволавши на все село!.. Аж до сторожки Царинного діда, і далі, пішла печальна і прощальна луна...

Усі завмерли. Ніхто не дихав — ні свої, ні — чужі... Мертву тишу нагло розітнув окрик худрука:

— Гле трубачь?! Жрют, небось! Дуй, твою матір! Дуй марш-туш, сволоч! — момент атветственний... Всьо. Хана. Давай фінал, артист!..

"Артист", як і всі на майдані, після страшного гуркоту разом із криком, плачем і лементом, німував у хмарі куряви. Намацавши інструмент, приклав його до рота, в якому наче застрягло зварене вкруту яйце, і щось пурхнув у трубу.

Від того дурнуватого звуку усі на майдані ніби прийшли до тями і зрозуміли, нарешті, що сталося. Дзвін тихо й безпомічно лежав горілиць, навзак до літнього мертвого неба. Порох поволі осідав на червоні майори — і вони миттю біліли, на червеву зелень — і вона вкривалася памороззю, на одяг, на змучені лица, на волосься людей — і воно враз сивіло, і всі перетворювалися на однакових, білих, моторошних примар... Якоїсь потойбічної нереальності картини церковного двору додавали білі клуби хмарок, що одна за одною відпливали за овид. У піддашній церкві, де завжди літували пташки, верещали малі ластів'ята, а їхні батьки не по-ластів'яному низько й беззвучно шукали посеред білого пилу, ніби перед великою бурею.

— Всьо, фінал! Расхадісь, народ! — не вгавав вилупок із свистком.

Уповноважений Центральної антирелігійної комісії Коршун хотів трохи його заспокоїти, мовляв, "треба ж і людей розуміти"...



На Житомирщині вшанували героїчний чин Армії УНР

— За добре діло, Семку, ти сьогодні заслужив чарку медовухи, настояної на п'яній калині... Не треба, чоловіче, чекати слабості, шоби розкоркувати сургучевий качанець кукурудзи і лікуватися від болячки! Треба молодим, здоровим та дужим (і до того ж — із охотою, із задоволенням!) випити божественного нектару чи амброзії, — скільки того життя?!”

Семко оглянувся навкруг себе — нікого ніде не було. Це дуже добре для секрету, але погано, що зараз ні з ким поговорити на душещипальну тему про швидкоплинність життя. Утім, злива, що зопалу сипанула з неба, закінчувалася тихим дощиком, який слухняно почав вщухати. Добре. А ще краще, що він зараз причухрає додому, у свою землянку, до свого шлагбаума, нагодує терпеливу скотину (а це чудові пес Грім і кіт Воркіт), а тоді й сам причаститься напоєм, який кілька років тому приготував для особливої okazji. Натхненний своїм планом і важливістю виконаної справи, а ще більше — передчуваючи смак калинової медовухи, дід Семко заспокоївся, йому відлягло від серця, полегшало на душі, він зовсім розманіжився і тутечки, у березі, заснув сном праведника...

Заснула аж під ранок на другому кінці села і Марія Приймаченко. Здавалося, що сон від неї втік навкі-вічні: тільки склепить очі, а перед ними — крейдяна курява від розбитої церкви обсіпає серед літа болотнянський майдан. Далі — весь світ Божий і люди в ньому стають ніби мертві, сполотнілі. Дзвін падає, зриває за собою борошняну хмару, корчиться й летить у якусь зловісну прірву... Потім — ніч. Дзвін, оповитий кольоровими стрічками і терном, іде у свою останню путь на лафеті, серед квіток і трав. Лежить горілиць, дивиться на червевій зорі, на людей і все усім прощає: не відають, що творять діти Божі... Потім дзвін легко, ніби на крилах, знову летить у якусь вирву і через хвилину, як його закопали, починає шодуху калатати із-під землі на “Достойно єсть”...

Марія достеменно бачила, як під живим дзвоном ворухилася земля, як він у чорній бездонній розправляв свої крила, і від цього розсувалися тисячі різних корінців дерев, квітів і трав; бачила, як розступалася земля... У тих місцях, де виходили зі споду звуки, що скликали село на молитву, робилися тріщини, але їх миттєво заврунували квіти...

Яка то була краса! Небачені, нечувані кольори: червоно-маковійні, жовті, синьо-небесні, вишневі! Зелене тло під ними весь час змінювалося, аж до чорної ріллі, і від цього барви ставали ніби випуклішими, більшими в розмірі, яскравішими. Марія не могла втямити, що то були за рослини: вони ніби скидалися то на чудернацькі соняхи із людськими обличчями¹, то на якісь патлатки, то на мальви, що посміхалися хвацьким чорнобривцям — всі вони росли вражаюче яро, швидко, мощно, витягуючись до неба і стаючи зірками². Швидше інстинктивно, аніж свідомо, їй хотілося замалювати ті буйні квітники, утім прокинувшись із коротенького передранішнього сну було несилало...

А як пробудилася, вже за повного сонця, і першим ділом подивилася у вікно, вмент забула, як виглядають ті вруна. Згадала тільки, що на могилі дзвона квіти стали зірками...

¹ Картина “Соняшник життя”.

² Картина “Хатні зорьки”.



20 листопада в селі Базар Коростенського району Житомирської області з нагоди 101-ї річниці завершення Другого Зимового походу Армії УНР вшанували пам'ять його учасників, розстріляних більшовиками.

Учасники Волинської групи Другого Зимового походу під командуванням генерал-хорунжого Юрка Тютюнника після поразки 17 листопада в битві під с. Малі Мінки були оточені 9-ю більшовицькою Кримською кавалерійською дивізією Григорія Котовського, в результаті чого понад 400 вояків загинули, а 537 опинилися в полоні. Під час етапу до с. Базар десятки поранених померли, 41 офіцера відправили до Києва для подальших допитів, а решту — 359 — спочатку розстріляли, а потім формально оформили рішення про їхнє засудження на смерть.

Другий Зимовий похід Армії УНР вважається останньою спробою української держави повернути собі владу на окупованій більшовиками території України в ході Визвольних змагань 1917–1921 рр. відкритим військовим шляхом. Хоча варто нагадати, що ще майже рік потому тривала збройна боротьба окремих підрозділів Армії УНР в Україні, зокрема, в урочищі Холодний Яр.

Під час мітингу-реквієму, організованого Спілкою офіцерів України спільно з місцевою владою, згадували про буремний час визвольних змагань, про, власне, розстріл вояків під Базаром, проте, як вдалося зберегти пам'ять про цю героїчну й трагічну подію і те, яке значення вона має для сучасного військово-патріотичного виховання.

Так, перше відзначення сумних роковин відбувалося в час німецької окупації. Ось як про нього писали видання ОУН: “В двадцяті річницю базарської трагедії організовано масову маніфестацію. Села, міста й містечка Житомирщини й північної Київщини сповіщено, що 21 листопада відбудеться під Базаром панахида в пам'ять героїв, полеглих за україн-



Але німецький окупант був не кращий за радянського: уже наступної ночі гестапівські агенти почали арештовувати учасників жалобного заходу в Базарі, в довколишніх селах, потім у Коростені, Радомишлі, Житомирі. Більшість утримували в Радомишльській тюрмі та в Житомирі, в тюрмі на вулиці Пушкінській. На початку грудня на Мальованці в Житомирі в'язнів почали розстрілювати. За підрахунками, тоді на Житомирщині було заарештовано і розстріляно понад 700 осіб... Восени 1990 року житомир-

Дмитро Мазур лише уночі змогли принести в Базар і сховати в кушах: він пролежав там цілий рік.

Тож офіційне вшанування пам'яті Героїв Базару було відновлено лише в Незалежній Україні. 17 листопада 1991 року з нагоди 70 річчя трагічних подій та 50-річчя арештів сотень патріотів у 1941 році на могилі в Базарі відбувся офіційний захід, встановлено дерев'яний хрест і кам'яну плиту з іменами Героїв Базару.

26 серпня 2000 року коштом національно-свідомих українців — українських ветеранів визвольних змагань — членів Спілки офіцерів України — в основному з Об'єднання Бувших Вояків Українців у Великій Британії на чолі з головою Лондонського осередку СОУ, головою Президії головної Управи ОБВУ св. п. майором доктором Святомирим М. Фостуном на братській могилі розстріляних Героїв було побудовано величний Меморіал пам'яті Героїв Базару з іменами полеглих воїнів роботи житомирського скульптора Олександра Бориса.

Від 1991 року меморіальні заходи відбуваються в Базарі щороку. Були вони і в час карантинних обмежень, ба навіть повномасштабне вторгнення російського агресора цього року не стало на заваді. Слово під час мітингу-реквієму мали: начальник управління культури та туризму Житомирської ОВА Анатолій Душко, голова Коростенської РВА Юрій Тарасюк, почесний голова Спілки офіцерів України, капітан 1 рангу Євген Лупаков, перший Генеральний прокурор України (1991–1993), суддя Конституційного Суду України (2006–2015) Віктор Шишкін, керівник театру української традиції “Дзеркало” Володимир Петранюк, голова Конгресу Українських Націоналістів Степан Брацюнь та інші.

Учасники заходу поклали вінки та квіти до меморіалу, духовенство провело панахиду, а Збройні Сили України віддали честь полеглим Героям почесною вартою.

Директорія УНР оголосила війну росії 16 січня 1919 року. Відтоді жодного акту про її завершення підписано не було. Учасники вшанувань у своїх виступах наголошували, що і Другий Зимовий похід, і нинішнє широкомасштабне вторгнення росії — є етапами цього вже понад столітнього протистояння. І ця війна неодмінно скоро завершиться нашою остаточною українською Перемогою.

ськ організації Української Республіканської партії, Спілки Незалежної Української Молоді та Народного Руху України закликали все свідоме українство взяти участь у вшануванні Героїв Базару. Приєдналися всеукраїнські організації, було видано листівку. Активісти Житомирщини відвідали Базар, подали заяву місцевій сільраді про намір провести в неділю, 25 листопада, панахиду та встановити хрест. Але Базарська сільська рада народних депутатів відмовила в проведенні цієї церемонії. Більш того, місцеві комуністи заблокували під'їзди до села, деяких активістів, під наглядом місцевої міліції, зв'язче побили...

Виготовленого житомирським хреста голова Малинської районної організації НРУ Володимир Олексієнко та колишній політв'язень з Гути-Логанівської



ську справу в боротьбі проти більшовизму.

Водночас на місці трагедії, що відбулася двадцять років тому, виспано дві високі могили та вкопано три високі хрести. Вивішено націоналістичні тризуби і жовто-блакитні прапори, провідник Житомирської ОУН поставив біля могили почесну варту.

Вночі й уранці 21 листопада, в напрямку до Базару тягнулися безконечні валки селянських возів. Їхали люди різного віку, чоловіки і жінки.

Німецькі залоги були переполошені й заскочені цим масовим рухом. Місцева військова влада вислала на дороги, що вели до Базару, панцирні частини. Однак, як пізніше виявилось, до Базару їхало і йшло близько сорока тисяч людей. В таких умовах танкові з'єднання не наважилися ні на що інше, як на патрулювання на дорогах”.



Антоніна ЦАРУК,
м. Кропивницький

Ромашчин Псалом

ки крихти часу... Учора прочитала дитячу книжку – “Поліанна” Елеонор Портер – і вкотре згадала, що діти знають, як треба жити. А ми заганаємо себе в рамці обов'язків, а ми забуваємо, що означає радіти, навіть коли життя заганає в глухий кут. Згадую дивовижну копію з полотна Вашого чоловіка... Малюйте, дорога пані Галино!

Чи було передчуття повномасштабного вторгнення? Чи душа шукала відповіді на можливі варіації розвитку подій? Десь за рік, у лютому, пані Галина надіслала уривок зі спектаклю “Нет войне”. Одна назва на “общепонятном” викликала в мене лють. Це ж який цинізм, думала, вбивати сьомий рік наших хлопців на Сході, а самими співати як не “Хотят лі русские войни”, то влаштовувати нібито антивоєнні вистави... Сьогодні текст, який читає Алан Албегов, сприймається інакше. Як і наше листування... Переклала.

*Я попросив у бога забрати мою гординю.
А бог сказав мені: – Ні.
Він сказав, що гординю не забирають.
Від неї відмовляються.*

*Я попросив у бога подарувати мені терпіння.
А бог сказав мені: – Ні.
Він сказав, що терпіння – результат
випробувань. Його не дають, а заслуговують.*

*Я попросив у бога подарувати мені щасття.
А бог сказав мені: – Ні.
Він сказав, що дає благословення, а чи
буду я щасливим – залежить від мене.
Я попросив Бога вберегти мене від болю.
А бог сказав мені: – Ні.
Він сказав, що страждання відділяє людину
від земних турбот і наближує до Нього.*

*Я попросив у бога духовного зростання.
А бог сказав мені: – Ні.
Він сказав, що дух має вирости сам, а
Він буде лише підрізати мене, змушуючи
плодоносити.*

*Я попросив Бога навчити любити так,
як Він любить мене.
І Він сказав: – Нарешті ти зрозумів, про
що треба просити.*

(Адажіо лунає так дітливо, мов кожне
слово падає сольовим кристаликом у відкрити
рану...)

Я просив сил – і Бог послав мені випробування.

Я просив мудрості – і Бог послав мені проблеми.

Я просив мужності – і Бог послав мені небезпеку.

*Я просив любові – і Бог послав мені тих,
хто потребує моєї допомоги.*

*Я просив благ – і Бог дав мені можливість.
Я не отримав нічого з того, про що просив.
Я отримав усе, що мені було потрібно.*

Відчайні сльози. Безсилля випікає душу, коли думаю про захисників “Азовстали”. Герої. Виконують обов'язок. Перед Україною. Перед світом. Господи, якби то було можливо, візьми моє життя, збережи їхне! Почуваюся винною перед ними, молодими, відважними, яким ще жити й жити б, кохати, народжувати дітей. Та Бог каже мені: “Ні. Вони ще не випили своєї чаші... приниження”. Серце і розум бунтують. Не можу змиритися. Навіщо, Господи?

Згадалась самотня Галина. І я озвалась вибачливим “Як Ви?”. На косі йшла окупація. У нас відносно спокійно, східні біженці зупинилися, щоб оговтатися.

Деякі листи збереглися.

24.04.2022, 07:01

Добрий день! Живу. Молодша дочка в Миколаєві дивом врятувалася з дітьми. Пікали аж до Франції. Вона тільки перехворіла, а діти лежали з важким ковідом, а тут літак на очах розбомбив сусідні будинки і заходив на їхню. У дітей відмовили ноги, а її не слухалися руки. Не могла відчинити двері, зубами відчинила і якось стягнула дітей з дев'ятого поверху на перший. І тут почула страшний вибух і думала, що це прилетіло в їхню квартиру. Я була весь час з нею на зв'язку і все чула. Вона прив'язу-

ла телефон про всяк випадок до вуха. І тут приходиться повідомлення з Очакова від старшої, що збили літак просто над будинком. Це він вправ недалеко на площу. Я кричу молодшій, що збили той літак, а вона питає: “Де? Не бачу...” А сама сидить на підлозі на першому поверсі. Вийшли на двір, а там “гради”...

Зараз у безпеці у Франції. Працює, діти в школі. Каже, повага і співчуття неймовірні. А в неї завжди із собою прапор України, то повісили у дворі замку, де зараз живуть. Призначили всім психотерапевта. Лікують. А старша зі сім'єю практично живуть у підвалі. В Очакові. Я на місці. Конкретно нас не бомблять, але кожного дня бачимо і чуємо ракети. Всі недольоти і перельоти – наші. У мене біля хати між уламками ракети вирости квіти. Добрий знак.

Вже все посадила, пофарбувала двері, дистанційно вчимо дітей, годую залишених котів і собак, всі у мене живуть.

Багато хто виїхав. Я залишилася. Мені скоро 70. Не віриться, що все це зі мною.

Але бачу: іде весна! Повітря пахне пороком, а джміль з руки воду п'є.

Доброго Вам здоров'я і Перемоги! А далі все буде добре!

Галина
Десь поділися окуляри, пишу в телефоні. Вибачаюсь за можливі помилки. Занадто дрібні букви.

24.04.2022, 07:23

Галина
– Христос Воскресе!
– Воїстину воскрес!
Обіймаю Вас, душу Вашу материнську! Божого захисту і благодаті Вашій родині! І Перемоги усім нам! Воскресне Україна!

4.06. 2022, 19:08

– Як Ви, пані Галино? За тими димами не чути, не видно... Сподіваюсь, що Ви в безпечному місці.

– Я, як то кажуть, близько коло пекла. Мало того, що окупація, то ще й кожного дня бої, бомби і гради. Вся наша краса, ліс, загинула. На день по 7–8 підпалив від ракет. Гасимо голими руками. Опіки, легені вже чорні від диму, тримаємось якось. Не зовсім безпечне місце. Не можна нікому ні до нас, ні від нас. Далі – гірше. Злі, наші ж їх б'ють, а вони на нас зриваються. Залишилися найбільш стійкі. Та переживемо! Перетопчемося! Може, ще щось врятуємо...

– Тримайтеся, моя дорога! Думаю про Вас щодня. Прошу в Господа захисту. А перед очима – полотно Вашого незабутнього чоловіка, так тонко скопійоване... Така краса під рашистським чоботом... Обіймаю душу Вашу молитвою. Тримайтеся і бережіть себе! Дасть Бог – недовго терпіти залишилось. Перцю їм всиплють!

– Дякую за добрі слова.
Згодом. “Може б, Ви до нас?”. Пристати на мою пропозицію вона відмовилась, бо не уявляла, як транспортувати двох собак і чотирьох котів (таким “хазяйством” обросла завдяки сусідам, які залишили домівку раніше), а покинути чотириліпих не могла. І я її розуміла.

28.06.2022

День Конституції України. 125 день війни. Повномасштабної. Ракетами гатять з усіх боків. Від Рівного до Сум. Від Києва до Одеси і Миколаєва. Горить Кременчук. Торговий центр. Жертви в Харкові. Мирні жителі. Діти. Залпи по Десні. Багаторазовий красень Чернігів... Вибухи в Очакові. Україна знову під перехресним вогнем – з білорусі, рф і Чорного моря. Підступно розстрілюються люди в чергах за водою. Оскаженілий непотупливістю українців на лінії фронту, ворог зриває лють навіть не на критичній інфраструктурі – на спальних мікрорайонах, дитячих майданчиках, школах, лікарнях, бібліотеках, церквах...

Коротко, майже в телеграфному режимі, – з пані Галиною.

Три крапки захвилювались на екрані, пишуть... що вчора підіхали до її будинку, націлили дуло башти в нього й запитують:

– Як думаєте, скільки пострілів буде достатньо, щоб роззнести?

А вона у відповідь:

– І пів пострілу вистачить.

Регочуть.

– Це ж як? – питають.

– А так, що тільки подумали стріляти, та не вистрелили, – знайшлася Галина.

Знов іржуть. Та й рушили далі.

Чує: вулицею вибухи. Скільки хат, отак граються, зруйнували...

Сб 15:30 (дату, на жаль, не скопіювала)

– Сьогодні прочитала стрічку новин – і, де б не була, що б не робила, а душа весь час про Вас нагадує... Дорога пані Галино, як Ви? Тримайтеся, пташко моя з обпеченими крилами... Божою милістю

Сб 17:25

– Читаю Ваш лист крізь сльози. Нічого, все мине...втїтється піснями...

Вона надіслала голосове повідомлення. Впевнений гуманітарний голос вів мене лужками, прямистою замашній воєнній косі і світився так, що сльози переймали подих.

Косарі на луці розмахалися гострими косами.

Що їм Божий бутон? Їм скінчити б роботу свою.

Я на милість Твою сподіваюсь, Спаситель мій, Господи,

На милість, на милість, єдино – на милість Твою.

Віра в промисел Твій – ось моя незрадлива супутниця.

Віра в те, що Твій перст засівав цю луку запану.

І я, Господи, знаю: за мене Ти завжди заступишся,

Рятівним станеш каменем – спиниш кошу замашу.

Бо навіщо мене напував дивовижними росами?

І навіщо любов показав, задля чого беріг?

Задля чого наповнив мене піснями, Господи?

Та не вже ради того, щоб кинуть скотини до ніг?

*Косарі на луці відмахалися гострими косами,
Сіножать відбулась, ну а я неторканним стою,*

Як раніше колись, упиваюсь небесними росами,

Прславляю Тебе за любов і за милість Твою.

Рашисти підіхали танком. Вирішили, що поставлять його на її подвір'ї, серед квітів. Галина сказала: “Ні! Не дозволю!”. (Уявляєте, що відчуває мати, коли ворог повідомляє про намір розстріляти дітей, замаскувавшись у її ж садби?) Звісно, її заборона викликала в орків дикий регіт. “Нічь, шас сама папросіш”, – зіскачили з броні, підступилися – почали зривати з неї одяг...

І вона... самотня русява жінка... заспівала. Ту пісню, якій вірила, як Господові: “Косарі на луці розмахалися гострими косами...” Співала зрозуміло їм, нелюдям, мовою... Один, здається, десь її віку, раптом гаркнув “атставіть!”. Молодші за командою повернулись до танка, а вона ще співала:

“Та не вже ради того, щоб кинуть скотини до ніг?”

Наступну хату вони розстріляли на повному ході...

За кілька днів у наш діалог втрутилися тріскучі автоматні черги. Було близько півночі. Пані Галина повідомила, що від несмихачого гулу, звуків вибухів її пухнастики забилися під ліжку, їй знайшлося місце під столом, а один собака кудись забіг. Доведеться йти шукати. Чекати до ранку через комендантську годину вона не може. Можливо, пес поранений і потребує допомоги.

Ми стали обачнішими в листуванні. Орки почали вилучати мобільки і перевіряти їх.

Іноді я не встигала прочитати повідомлення, як пані Галина змушена була стирати його з месенджерів пам'яті.

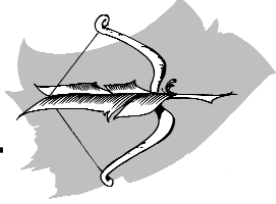
Її оповіді, стислі й оптимістичні, розповіли про вдачу більше, ніж усі пости в мережі протягом кількох років. Ось вона розповідає про свою молодшу, Валентину, яка нині у Франції. Мовляв, тут була “дурною куркою”, а діти “дебілами” (“добрі люди” охрестили щедро!), а там директор школи, де почала працювати, називає “неперевіреною” і “красунею”, а сина – “вундеркіндом”.

08.10.2020, 21:56

<...> Малювала сьогодні, Аж душа до небес піднялася. Школа, сад-город, степ, ліс, лиман, в неділю – море... Трішки комп, трішки – книги – і день закінчився. Плюс коти-собаки...А фарби так ваблять...

09.10.2020, 09:28

Як я Вас розумію! Чомусь для головного, до чого душа прагне, залишаються тіль-



Наступного разу пані Галина описує майже скульптурну жіночу групу на перехресті. Глянула в очі — а там повно сліз. Забрали орки їхніх чоловіків і синів. Кілька днів у підвалі тримають. Ні води, ні їжі не дають. Катують. Журяться жіночки, що буде... Галина підбадьорює. Рушають разом чоловіків визволяти.

Страх кудись подівся. За скупими словами бачу, як вона, впевнена у своїй місії, звертається до окупантів і рішуче заявляє, що ніхто із захоплених у полон не має жодного відношення до партизанів. Хто вона така? Вчителька. І відповідає за своїх учнів. Та які вони учні? — заводяться зайди. — Їм уже за тридцять... Вона ж наполягає: кому, як не їй, знати вдачу своїх колишніх учнів. Навіть якщо їм уже за сорок. Ці хлопці мають дуже мирні професії. Їхнє завдання — стежити за заповідником, гасити пожежі, раптом виникне така необхідність. Он, бачите, їхні дружини і матері прийшли. Руки у всіх попечені, бо ліс рятували. І на завершення запитала: "А ваші жінки прийшли б вас визволяти, якби таке з вами трапилось?". Бачить: кліпають, зам'ялися з відповіддю. А Галина їм: "Аякже, і не сумнівайтеся! Звісно, прийшли б". Ця фраза виявилась рятівною. Вивели з підвалу хлопців зі зв'язаними руками. Відпустили.

А то старша донька, Ірина, повідомила, що в неї з другого березня мироточить ікона, подарована матір'ю. І розлітається благовість поміж мирянами. І ходять до неї воїни наші попросити про життя. "Скільки вже боїв було, а вони всі живі. Вона прислала мені відео, як це відбувалося. Наче олії краплі на обличчі і на руці, — ділиться дивом пані Галина. — Усі священники питають, де друга ікона. А друга в мене, звичайна..."

Прилетіло сьогодні у двір. У мене шибки повилітали. В художній майстерні і на веранді. В Іри знову ікона Божої матері плаче. Аж ніяково від цього..."

...Хоча б у ту протоку повернути... — подумки молилася. Ніч — хоч в око стрель. Суцільна тривожна невідомість. А хвили, мов стара склеротичка, нашіптують: "Тиха українська ніч. Прозрачно небо. Звільнення блещуть..." Господи, скільки всього діється бездумно... Де та тиша? Поглум лишився. Її, тишу, гвалтують наслідки того, що пам'ятник собі воздвиг..."

Гірко всімлілася. Не один десяток літ у мистецьких колах не чула. Так, є амбітна молодь. Але щоб пам'ятник собі... Цікаво, як би я подивилася на Ігоря, якби таке на вернулося йому на язик? Певно, поміряла б температуру. Записала б на консультацію до психіатра. Це ж яка в людини має бути самооцінка, аби хотіти стати пам'ятником? Невже камінь, холодний і непробивний, байдухий до всього суцього, годув гординню?

Відволікала себе думками, аби не множити тривоги, що обступили звідусіль.

Оце вона у свої сімдесят мусить вночі, скрадаючись, втікати із власної хати.

Довго вагалася. Аж настільки, що пів вулиці перетворилося на руйновище, а їдучий помаранчевий дим випікав горло, дув кашлем. Четверо котів. Двоє собак. Ну як їх покинеш? Живі ж душі... — Чуєте? — завершила.

До монотонного плюскокату хвиль і безперервної стрілянини, що стала постійним тлом стражденного виживання і в'їлася до мозку за сто сімдесят днів окупації так, що відрізнити шум кров'яного тиску чи гуркіт грому було неможливо від трагічної симфонії війни, несподівано вилетіло дзуніня.

Чоловік у камуфляжі, що супроводжував її до правого берега лиману, зреагував миттєво, відпрацювавши рухом на випередження — і дзижчання захлинулося. Дрон-розвідник подався в гості прямицінько на тризуб до Нептуна.

— Проти чого боровся — на те й напорвся! — зітхнули полешено.

Враз небо скинулося від сигнальних ракет. Вони осліпили опівнічну темряву. Не встигла втікачка злякатися, як неподалік надувного човна вгледіла їжакувату міну.

"Таки не в ту протоку повернули! — майнуло блискавкою. — Боже мій, чи в цьому світі залишилася хоч хвиля спокую? Чи є путина нашого шасливого порятунку? На все воля Твоя..."

Галина не виходила на зв'язок. А мені знов і знов наворачався на думку Псалом "Косарі на луці розмахалися гострими косами...". Він лунав у мені її голосом...



Поїздка до Херсона

Громовиця БЕРДНИК, фото авторки

Вже у вагоні, оскільки була сама у купе, з'явилося шемке відчуття подорожі в Інчій Світ або на іншу планету. Тільки журналісти, які по черзі заглядали до мене і запитували, чого я їду в Херсон. Ранок почався з бадьорого: "Доброго ранку, ми з України, героям нашим слава!" — журналісти збираються в нашому вагоні, як потім з'ясувалося, в провідниць у цьому вагоні є добра кава, і слух просочився.

Німецький телеканал бере в мене коментар, і український кореспондент, який супроводжує групу, показує мені село, через яке проходить "нуль" протягом цих восьми місяців, село в якому немає жодної вцілої хати. Проїжджаємо українські позиції — тут розлита спокійна впевнена сила, на ворожих — страх і безлад... безлад у буквальному сенсі. "Гори лайна" — це не метафора. Німецьких документалістів цікавить моя емоція: що ви відчуваєте, що ви очікуєте? — запитують вони.

Я даю коментар для одного з українських каналів і не встигаю сфотографувати з вікна табличку "Чорнобаївка", втім те фото я б все одно не змогла викласти, тому просто знайте, що я її минала... Воїни ЗСУ на пероні стримано вітають потяг.

"Куди ви підете в Херсоні?" — запитують мене журналісти. "Куди очі бачать", — чесно відповідаю їм. Хочу просто подихати вільним повітрям вільного міста і обійняти серцем херсонців, які стояли і боролися, кожн по-своєму і кожна по-своєму, ці довіг вісім місяців. Минаємо звільнені села — люди біжать до колії з прапорами, махають руками, радісно щось вигукують. Вітають життя, що разом з колією повертається в ці південні степи. У цьому місці я маю висловити захоплення і повагу Укрзалізниці, що в такий короткий термін відновила колію і сполучення.

Несмілива енергія радості проникає на цю землю, залиту кров'ю і бідою, а зараз звільнену. Херсонщина завжди була землею волі і вольниці, яку чомусь вирішили привчити думати, що вона "руський край"...

На пероні я спостерігаю, як обіймаються рідні, які були розлучені окупацією, як поспішають, минаючи привітальні заходи, херсонці, що повернулися додому — вони хочуть швидше опинитися в рідних стінах, їм не до офіціозу. Я заходжу у вестибюль вокзалу, де горить світло — перше в Херсоні. Один із залів очікування перетворено на хаб, де можна зарядити телефони і записатися на прийом до лікаря. В кабінеті поряд приймають "Лікарі без кордонів".

І я відчувую запах... Нещодавно в інтерв'ю я сказала: щастя пахне мастилом для зброї, яка принесе перемогу Україні. Але тепер я можу додати, що щастя пахне невольним ароматом Свободи у місті, яке так довго було в неволі. Відповідаючи на питання, що це за запах, — це суміш аква-тичних нот, трох душнуватий аромат прив'язаних квітів, можливо хризантем, і теплий терпкуватий подих степових трав.

Я обіймаю місцевих жінок, які чекають на прийом до лікаря. "Ой, не знімайте нас, — кажуть вони, — ми такі страшні і замучені". "Ви прекрасні, — кажу я їм, — ви героїні, бо всі ви вели власну війну з ворогом і виграли її". Вони світліють усмішками, і хоча в кожній на обличчі відбилися місяці окупації — місяць за рік — розповідають навперей, як не вірили спершу, коли в місто зайшли ЗСУ, думали, що це може бути якась провокація, а тепер, кажуть, хлоп-



ці не можуть пройти містом, щоб їх не задушили в обіймах. "Скоро вони від нас ховатися будуть", — сміються.

Я їду в місто... згадую, що забула воду у вагоні, і вирішую спробувати купити в одній із маленьких крамничок, які подекуди вже відкриваються і працюють від генераторів, або й без них, за готівку. Заходжу, питаю про воду. Продавчиня німо хитає головою — немає. В очах ще не вивітрився страх, вона боїться відповідати, коли до неї звертаються.

Скрізь помічаю людей з великими пакетами гуманітарки, її роздають по місту: деякі оляг, деякі продукти. Бачу людей, які котять вулицею бутлі з водою і розумію, чому в крамничках немає звичайної води в пляшках. Питну воду сюди привозять як гуманітарну допомогою. Час від часу бачу генератори з купою розеток, довкола групи людей, заряджають гаджети і перемовляються, острівці енергії і життя на центральному проспекті Херсона.

Біля головної площі — ще одна крамничка з виключною табличкою "рублі ушли вслід за русским кораблем". Я заходжу, питаю у привітних продавчинь про воду. Вони кажуть: в нас на розлив можна купити, дві гривні стакан. Одна наливає мені воду, я розповідаю, що приїхала першим потягом на один день, її колежанка тягнеться через прилавок обняти мене: "Ви приїхали просто нас побачити? О, як круто". Гарною українською мовою розповідає, як побачила перші джипи українських бійців і спершу не повірила своїм очам, аж доки хлопці не почали кричати: "Слава Україні!" Розповідає: "Ви б бачили тих окупантів — морда пом'ята, форма абияк застібнута, автомат за собою волоче і в пляжних тапочках. А наші хлопці — це ж боги, всі один в один, щоб в обличчя подивитися — треба голову піднімати, як до ікони в церкві!" Я хочу заплатити за воду, жінки махають руками: не треба. Я дарую їм порційну каву від Вадима Грановського, пояснюю: це кава, яку п'ють наші військові. Мої співрозмовниці радіють по-дитячому: "Як ми скучили за доброю кавою"... жінка голубить пальцями тризуб на обгортці пакетика: "А за цим ще більше скучили". Питаю, чи можна десь все-таки купити воду в пляшках. Вона каже: отам на площі є магазин, але там ще російська вода. Я сміюся: "Та ні, нею отруїтися можна".

Іду на площу — тут співають патріотичних пісень, багато людей обгорнуті прапорами. Військові фотографуються з радісними людьми. Я дарую хлопцям маленьку мотанку від своєї мами, щоб берегла їх на воєнних дорогах.

Поряд з площею — кафе, чи не єдине на весь Херсон, де можна поїсти гамбургерів і чогось гарячого. Тут тусуються медійники. Фронтове братство журналістів — це особлива енергія, особливий клан. Якщо я зачимось і шкодую зі свого минулого репор-

терського життя — то за оцими моментами невидимих уз, коли на 10 хвилин перетинаєшся з кимось, з ким потім наступного разу зустрінешся десь зовсім на іншому перехресті. Проте тут багато і молодих херсонців, які їдять гамбургери, перемовляються і згадують, як воно — повертатися до нормального життя.

Я замовляю каву у вуличній кав'ярні, що працює від генератора, їду вулицею і прислухаюся до розмов довкола. "Светочка, ти даже не представляєш, какава это радость была — увидеть эту красивую форму..." — ділиться літня жінка з кимось по телефону. "В центрі полно людей, все смеются, не то что раньше, когда ни души вокруг", — розповідає молода жінка на камеру якомусь іноземному каналу. Назустріч прощує пара середніх літ, з пакунками гуманітарки. Жінка на ходу: "Вот как объяснить этим долбо..., что не все рады здесь этой Украине..." Я зупиняюсь, пронизую поглядом пару. Чоловік шипить до мене: "Чего уставилась?" Я широко усміхаюся: "За вашим плечем такой гарный хлопец в пікселі". Пара сполохано обертається, там звісно нікого немає, я минаю їх, не слухаючи двоголосі побажання мені в спину...

Я завчасно повертаюся на вокзал — електрика зараз є тільки там, і не надто хочеться йти містом у темряві. Коли засвічують лампи, люди вибухають оваціями. Вітають світло. Вітають життя. Багато людей, знаючи про перший потяг, хочуть поїхати з міста. "Заберіть мене звідси, — кричить якийсь хлопець, — в Миколаїв, в Київ, куди завгодно, тільки заберіть звідси". На перон протискуються журналісти, і їм услід лунають репліки: у центрі легко зніматися, хай би поїхали на околиці, побачили, що там твориться.

Я у вагоні. У сусідньому купе бійці, які їдуть у відпустку, записують відео, як вони повертаються першим потягом з Херсона до Києва: "Друзі, історична мить..." Хлопець збивається, і кілька разів повторює одне й те саме, але цей рипіт звучить не як помилка, а як значущість моменту.

...Якби я знімала фільм про Херсон, я б обрала жанр зомбі-апокаліпсису зі шасливим кінцем... відчуття, як у кіно, — коли зомбі гинуть, а люди поступово повертаються до людського життя... або до людської подобі.

Зараз тут ще панує ейфорія. Вона стихне — і що тоді?

Антропологічний шок, який ще тільки належить проаналізувати соціальним психологам і філософам. І поступове осмислення постокупаційного життя.

Ми ідемо крізь ніч із затуленими вікнами, і я знаю, що там також немає жодного вогника. Але там чатують бійці ЗСУ. Там народжується нова реальність для цього регіону, який пройшов крізь горнило страждання. І по степах їде перший потяг Херсон — Київ, стверджуючи, що українська Таврія — жива...



Василь ВЕЛЬМОЖКО,
краєзнавець, м. Одеса

Дослідники рідної мови з Бердянська

Закінчення.

Початок у ч. 40 за 2022 р.

У цей же період сталися кардинальні зміни й в особистому житті Василя Кравченка. Наприкінці січня 1888 р. він одружується з донькою настоятеля Черкаської Свято-Троїцької церкви Михайла Орловського — Олімпіадою Орловською. 16 вересня 1889 р. у подружжя Кравченків народився син Михайло, хоча особисте життя В. Кравченка в цей час (1892—1894) складалось не досить вдало.

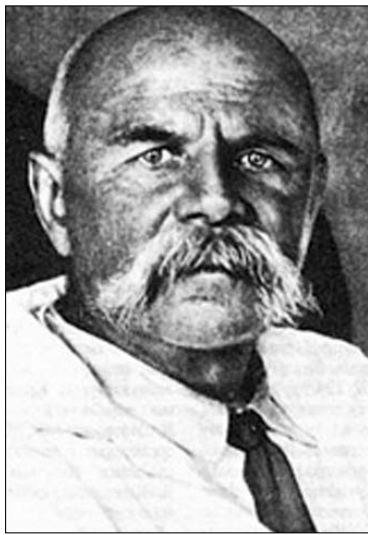
Цивільна служба залишала трохи більше вільного часу, тож В. Кравченко дістав змогу значно більше уваги приділити дослідницькій та науковій діяльності. 1892—1909 рр. Василь Григорович розпочинає співпрацю з Науковим товариством імені Т. Шевченка у Львові, що тривала протягом семи років. Крім того, впродовж 1898—1899 рр. В. Кравченко активно співпрацює з житомирською газетою “Волинь”, у якій обов’язки відповідального секретаря та завідувача відділом “Світло й тіні російського життя” тоді виконував відомий український письменник М. Коцюбинський, з яким у Кравченка зав’язалися тісні стосунки.

Перші роки перебування Кравченка на цивільній службі відзначаються й першими успіхами на ниві красного письменства. У цей час з-під його пера виходять численні психологічні оповідання, новели, апокрифічні оповіді. Серед них: низка апокрифічних оповідань, що вийшли друком у часописі “Волинь” впродовж 1902—1904 рр.; серія психологічних оповідань: “Легальний до дна душі” (1899 р.), дві новели “Діти” (1901 р.), “Божевільний” (1902 р.), “Чад” (1904 р.), “Рух” (1906 р.), “Над морем” (1909 р.), вміщених у “Літературно-Науковому Віснику”; “Я й Лазор” — в одеському альманасі “З-над хмар і долин” (1903 р.); три новели за назвою “Чому?”, вміщених 1908 р. в чеському щорічнику “Народні листи”, який виходив у Празі.

Досить плідно співпрацював Василь Кравченко і з тижневиком “Волинь”, у якому 1899 р. вийшли друком його “Народна фантазія (причина виникнення граду та безперервного дощу в народній уяві)” та “Не всякому чорту й на апостола сичать”, а 1901 р. — “Як почали робити горілку”. Київський тижневик “Сяйво” впродовж 1911—1912 рр. друкував його психологічні оповідання “Злодії”. Низка різних психологічних оповідань та наукових статей, написаних псевдонімами В. Кравченка — “Тавричанин”, “Старий”, “Корсак-Могіла”, протягом 1899—1908 рр. друкувалися у Львові та Чернівцях у часописах “Руслан”, “Поступ”, “Зоря”, “Діло”, “Буковина”.

Неперервна та наполеглива праця на науковій та літературній нивах поєднувалася у Кравченка із сумлінним виконанням обов’язків податківця. За сумлінне виконання покладених на нього обов’язків 30 грудня 1895 р. В. Кравченка було призначено на посаду старшого помічника окружного наглядача акцизних зборів. 6 квітня 1900 р., він отримав черговий чин — надвірного радника.

Переїхавши за потребами служби до Житомира, Василь Кравченко відразу активно включається в суспільне життя міста. Разом із визначними громадськими діячами Волині М. Коробкою та О. Фотинським Ва-



Василь Григорович Кравченко

силь Григорович засновує перший в Україні науковий краєзнавчий осередок — “Товариство дослідників Волині”. Результати наукових пошуків та надбань членів товариства ставали доступними для широких наукових кіл української людності шляхом видруку в спеціальному — власному друкованому органі товариства — “Працях Товариства дослідників Волині”.

Практично тоді ж розпочинається багаторічна робота Василя Григоровича у Волинському музеї. Постановою загальних зборів “Товариства дослідників Волині” від 10 листопада 1900 р. його обирають на посаду завідувача етнографічного відділу Волинського музею. У 1899—1913 рр. В. Кравченко плідно співпрацює зі львівською “Видавничою Спілкою”, його оповіданнями та новели (“Легальний до дна душі”, “Божевільний”, “Рух”, “Над морем”, “Діти”, “Чад” та ін.) побачили світ саме у “Літературно-Науковому Віснику”.

В. Кравченко підтримував контакти з представниками “Української Громади”, в 1900 р., перебуваючи в Одесі на післяопераційній реабілітації, на запрошення М. Комарова (Уманця) та М. Коцюбинського Василь Григорович взяв участь у нелегальному з’їзді “Української Громади”, що проходив у місті. На з’їзді порушувалася низка питань, пов’язаних з етнографією, саме цим пояснювалося і запрошення на форум етнографіа-практика зі стажем В. Кравченка.

У 1907 р. Кравченко виступає одним із активних організаторів “Товариства Просвіта” в Житомирі. Зокрема, “Товариство дослідників Волині” доручило йому розробити статут житомирської філії “Просвіти”. 26 лютого 1907 р. без жодних правок і зауважень товариство було зареєстроване. Створення української за духом громадської організації сприймався можновладцями царської Росії як виклик, прояв непокорі. Незабаром за членами “Просвіти”, в тому числі за В. Кравченком, встановлюється агентурний нагляд. Місцева влада намагалася вислати “мазепинця” за межі України, але це їм спочатку втілити в життя не вдалося. З початком Першої світової війни Василя Григоровича було вислано за межі України до Коврова Володимирської губернії.

Лютнева революція 1917 р. в Петрограді та наступні з нею визвольні змагання в Україні відкрили якісно нову сторінку в житті Василя Григоровича. Це дало можливість ученому повернутися в Житомир. Вже у квітні “Товариство дослідників Волині” прийняло постанову, згідно з

якою Кравченка було призначено завідувачем Етнографічного відділу Житомирського науководослідного музею.

Він брав участь у роботі з’їзду “Товариства українських поступовців”, який проходив у Києві в серпні 1917 р., зустрічається з Головою Центральної Ради М. Грушевським.

Своє перебування в Києві народознавець намагається використати з користю і для налагодження наукових контактів. Зокрема, він бере участь у нараді редакційного комітету “Літературно-Наукового Вісника”. Після гетьманського перевороту В. Г. Кравченко виходить зі складу членів Волинського губернського продовольчого комітету. Василь Григорович був змушений деякий час перебувати на нелегальному становищі, переховуючись від переслідувань гетьманської влади. Після повалення влади П. Скоропадського і приходу Директорії протягом 20 січня 1919 — 6 червня 1920 рр. В. Г. Кравченко перебуває знову на державній службі, виконуючи обов’язки керуючого акцизними зборами (за сумісництвом), та продовжує очолювати Етнографічний відділ Волинського науководослідного музею.

Працюючи завідувачем Етнографічного відділу Волинського науководослідного музею, Кравченко піклується збереженням його унікальних колекцій. Крім того, обіймаючи в 1921—1924 рр. посаду завідувача бібліотеки Волинського інституту народної освіти, Василь Григорович разом із ректором інституту професором П. Абрамовичем виконує по-справжньому титанічну працю, спрямовану на врятування від знищення книжкових скарбів Житомира. Удвох їм вдається зібрати всі найцінніші примірники якої згодом, за розпорядженням Народного комісаріату Освіти, було направлено для укомплектування наукових бібліотек Києва та Харкова.

1920-ті — початок 30-х років можна охарактеризувати як найбільш плідний етап у науковій біографії вченого. Згідно з наказом завідувача Волинського губернського відділу народної освіти П. Постоєва від 24 липня 1920 р. Кравченка було призначено на посаду завідувача етнографічного відділу Волинського історико-археологічного музею.

Крім музейної роботи, починаючи з цього часу, Василь Григорович віддає чимало сил викладацькій та просвітницькій діяльності. Так, у 1921—1925 рр. він працює викладачем Житомирських вищих педагогічних курсів, утворених шляхом об’єднання учительської семінарії та педагогічної школи за сумісництвом. Тут він читав лекції з курсу економічної географії, фольклор, народну музику, звичаєве право й суспільну економіку. Водночас Кравченко проводив заняття з краєзнавства у Житомирському педагогічному технікумі. А в 1921 р. Василь Григорович засновує бібліотеку при Житомирському інституті народної освіти, де протягом наступних двох років працює бібліотекарем. Працюючи на посаді завідувача етнографічного відділу музею, Василь Григорович активно пропагує українське народо-

знавство, організовує серед населення масове збирання матеріалів про життя та побут українського народу, постійно розширює територію етнографічних досліджень, намагається залучити якомога більше молоді до цієї важливої справи. Протягом 1927—1931 рр. був керівником аспірантури при етнографічному відділі Волинського науководослідного історико-археологічного музею.

Науково-організаційна, педагогічна та лекційна діяльність забирає в Василя Кравченка чимало сил і часу, проте він продовжує займатись і власне науковою працею. Насамперед привертає увагу його плідна співпраця з науковими організаціями Всеукраїнської Академії Наук.

Особистий дослідницький внесок Василя Григоровича в розвиток української етнології не залишався поза увагою науковців. Як визнання заслуг Кравченка в царині народознавчих досліджень можна сприймати й ухвалу Російського Географічного Товариства від 20 травня 1929 р. про присудження йому Малої срібної медалі за “сукупність праць з української етнографії”.

Наприкінці 20-х років розпочався новий трагічний період в історії України, який приніс ліквідацію НЕПу й примусову колективізацію на селі у сфері економіки та запеклу боротьбу з проявами “українського буржуазного націоналізму” у сфері ідеології.

Набридли оберти колеса репресій, під яке потрапила велика кількість українських культурно-просвітницьких діячів. У 1929 році В. Кравченка заарештували у “справі СВУ”, однак за відсутністю доказів за кілька місяців звільнили. Проте преса розпочала цькування дослідника, звинувачуючи його в буржуазному націоналізмі. У 1931 р. на запрошення Д. Яворницького він переїхав до Дніпропетровська, працював у Дніпропетровському історичному музеї. Проте і там ученому не довго довелося працювати. У 1933 році пройшла чергова “чистка” культурницьких установ, за “буржуазний націоналізм” та “ідеалізацію куркульської України” Василя Григоровича відсторонили від посади в музеї і виселили зі службового помешкання. Таким чином, 72-річний вчений був позбавлений роботи, яка була сенсом його життя, житла, та і взагалі — засобів до існування.

Опинившись у такому скрутному становищі та в повній ізоляції, Василь Григорович був змушений перебратися на постійне помешкання до Ростова-на-Дону, де проживав син Михайло. На той час Михайло Васильович обіймав посаду завідувача Проектним бюро “Електроенерго” Північнокавказького Краю в Ростові-на-Дону. У Ростові труднощі та моральний тиск на репресованого науковця продовжувалися. Спочатку по приїзді подружжю Кравченків з великими труднощами вдалося найняти приміщення, невелику кімнату, в якій мешкала сім’я з шістьма дітьми. Складні умови життя штовхають Василя Григоровича на довготривалі “пошуки правди”, намагання отримати дозвіл на академічну пенсію.

Під репресії потрапив і син Василя Григоровича — Михайло Кравченко. 3 березня 1936 р. Михайло Васильович обіймав посаду завідувача проектного бюро в місті Орджонікідзе, 17 квітня 1939 р., він був заарештований і 5 вересня того ж року постав перед Військовим Трибуналом Північ-

но-Кавказького Військового Округу. Як обвинувачення проти нього було висунуто наклеп у навмисному руйнуванні заводського обладнання на срібноолов’яних копальнях “Садон”. Суд визнав М. Кравченка винним і засудив його до 15 років ув’язнення. 3 1940 р. Михайло Васильович відбував покарання у таборі в Магадані. Після обмороження пальців і втрати ними чутливості був визнаний інвалідом і переведений до спеціального табору інвалідів, у Магадані.

Арешт Михайла став важким випробуванням для сім’ї Кравченків. 2 лютого 1941 р., не переісши цієї трагічної події, померла дружина В. Кравченка — Олімпіада Михайлівна. Василь Григорович неодноразово звертався з клопотаннями про помилування сина до різних установ. Та всі намагання звільнити сина Михайла виявилися марними — сталінська карна “машина” ніколи не давала заднього ходу. Батько не дочекався зустрічі з сином, після відбуття 15-літнього ув’язнення Михайла Васильовича залишили “на поселення” в Магадані. На батьківщину, до Житомира, він повернувся лише після розвінчання культу особи — у 1958 році.

Не припиняє Василь Григорович і своїх наукових пошуків, наполегливо працюючи над обробкою зібраних ним матеріалів та підготовкою їх до друку. Зокрема, він опрацьовує зібрані ним “Російські частушки Володимирської та сусідніх з нею губерній” (приблизно 750 одиниць), “Фольклор міста Ростова” (35 одиниць), пише свою програмну працю “Музей краєзнавства та його роль в соціалістичному будівництві держави” (1938 р.).

Протягом осені 1942-го, літа 1943 р. Ростов-на-Дону декілька разів переходив з рук у руки — то до Червоної армії, то до Вермахту, внаслідок чого місто зазнало великих руйнувань, а його жителі — збитків та людських жертв. У роки війни він дістав поранення, хоч “...невелике, на щастя, від гранатного осколка в ліву щокку”.

Помер Василь Григорович Кравченко 20 березня 1945 р. від запалення легенів. У заповіті, складеному ще 1941 р., стосовно долі своїх етнографічних записів та наукових робіт, вчений розпорядився так: “Усі мої рукописи, як вже опрацьовані, так і в чернетках, передати в розпорядження Української Академії Наук згідно окремо складеному опису”. Згідно з заповітом батька, величезний архів, що вміщує численні рукописи, етнографічні записи, наукові роботи, розвідки, програми, листування вченого, 1960 р. був переданий його сином Михайлом Васильовичем Кравченком на зберігання до Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР.

Після проголошення незалежності України в Житомирі одну з вулиць названо на честь відомого краєзнавця Василя Григоровича Кравченка, а в Бердянську його іменем названо краєзнавчий музей. На фасаді однієї з Бердянських шкіл встановлено меморіальну дошку Трохиму Аврамовичу Зінківському. Доля пам’яток у сьогоднішньому Бердянську, тимчасово окупованому московськими окупантами, не відома, але настане час, коли буде звільнена вся українська земля, і пам’ять про Василя Кравченка та Трохима Зінківського займе достойне місце в історії славетного міста на Азовському морі та Феодосії.



Ярослава МЕЛЬНИЧУК,
доцентка ЧНУ ім. Юрія Федьковича,
просвітянка, м. Чернівці

Вручено Загулівські премії – 2022

Вручення відбулося за лічені дні до Дмитрового свята, встановленого на честь Дмитрія Солунського – великомученика за християнську православну віру. Премії вручали в Мілієвому, що неподалік Вижниць на Буковині, в рідному селі видатного українського поета-мученика за часів більшовицького режиму, майстерного перекладача “Фауста” Гете й “Мазепи” Байрона. Автора підручника “Поетика”, за яким у 1920-ті роки опанували премудрості літературознавчої науки по всій підрадянській Україні.

Вручаючи Літературну премію імені Дмитра Загула, багатолітній голова конкурсної комісії з її присудження, професор кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича **Богдан Мельничук** навіть рядки понад столітньої давності:

*Ти кажеш: брат
з-за дужих грат?
Я скажу: кат
і хам!*

Ця строфа з вірша “Блакитним ранкам...” має таке продовження:

*Блакитним ранкам, білим дням
На глум розжевим вчорам
І нам наперекір –
З безодні встав червоний звір,
Одвічний звір –
З-за всіх залізних брам...*

Прочитований вірш та ще понад два десятки інших аналогічного змісту склали збірку “Мара”, яку під псевдонімом Г. Юрисіч видав у 1919 році Дмитро Загул. То був зболений відгук на звірства російських банд під орудою колишнього царського підполковника Муравйова, котрі розстрілювали людей на вулицях Києва за вишивану сорочку, за одне українське слово. А чи не так чинять в Україні нинішні продовжувачі кривавої муравйовської справи? Тож майже столітня книга Д. Загула сприймається і як пророцтво теперішніх безчинств московської орди.

Відзначив Б. Мельничук і ту обставину, що Загулівська нагорода присуджується вже понад тридцять років. Цю благородну традицію не порушено й нині, в час зло-



чинного вторгнення Росії в Україну. Понад те, гарячої осінньої пори мілієвці знайшли час і кошти, аби освіжити споруджений пам’ятник письменникові роботи чернівецького скульптора Володимира Гамалія, прокласти підходи до нього гарною плиткою, оновити й поповнити музейну кімнату Д. Загула у школі його імені новими експонатами.

У святково облаштованій актовій залі навчального закладу було розгорнуто книжкову виставку з видань творів Д. Загула, публікацій про нього і його село, а з портрета, обрамленого вишиваним рушником, дивився на присутніх сам поет, перекладач і літературознавець.

Цьогорічну премію, освячену іменем знаменитого буковинця, конкурсна комісія присудила трьом дітям – голові Вижницької об’єднаної територіальної громади **Олексію Георгійовичу Чеплю**, членові Національної спілки журналістів України **Михайлові Васильовичу Солончуків** та членкині Національної спілки письменників України з Новодністровська **Галині Терентіївні Мельник**.

О. Г. Чепіль, висунутий Клубом творчої інтелігенції Вижниччини “Німчич”, заслужив на Загулівську нагороду постійним дбанням про духовне життя своїх земляків, матеріальною підтримкою закладів культури, зокрема, і книговидавання. Саме завдяки його турботі продовжує функціонувати у Вижниці й літературно-мистецький та краєзнавчий журнал “Німчич”, і виходять книги у видавництві “Черемош” тощо.

Загулівською премією відзначено цьогорічні поетичні збірки Михайла Солончука “З орлиних верховин” і “Яскринь”, які рекомендувала конкурсній комісії кафедра української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. У першій з них поет звертає свіже й проникливе слово до Чернівців, віддає данину шани Ю. Федьковичу, С. Воробкевичу, О. Кобилянській, Д. Загулу, а також ближчим до нас у часі дітям – І. Миколайчуку, Михайлу та Володимирові Івасюкам, А. Добрянському, Й. Бургу та іншим; із Загулівською пристрасно і майстерністю складає хвалу Карпатам:

*Ці гори – краса і вартя,
Тут зайдів ніхто не тернів.
Це наша вкраїнська Спарта
з мужністю Фермоїл.*

У книзі “Яскринь” знайшли яскравий вияв і події нинішнього, 2022 року, коли набрала великомасштабного формату війна зі споконвічним українським ворогом – агресивною Росією (“Боронили рід”, “Нескореність”), і ті, що їм передували (“Батурин. 1708 рік”, “Року Божого 1775-го”, “Крути”).

Щодо Галини Мельник, то конкурсна комісія відбрала для нагороди її книжки для найменших – “Казковий зорепад” (2018) та “Як Халамидник став Добросилом, подолавши булінг” (2021), які засуджують негативні явища серед молоді, прищеплюють любов до праці та рідного краю, сприяють формуванню якостей діяльної, патріотично налаштованої людини.

Відзначених Літературною премією привітали заступник голови Чернівецького обласного об’єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка, професор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, член Національної спілки письменників України **Володимир Антофійчук**, очільник Вижницької “Просвіти” **Дмитро Никифоряк**, голова Чернівецької організації НСПУ **Василь Джуран**, редакторка журналу “Німчич” **Марина Киселиця**, мілівецький сільський голова **Володимир Гафюк**, директор тамтешньої середньої школи **Олександр Кузик**.

Дякуючи за нагороду, голова Вижницької об’єднаної територіальної громади О. Чепіль передав частину своєї премії для громадсько-культурних потреб. Як і в попередні роки, увінчали акцію вручення пісенні слова уродження Мілієвого, зокрема, ті, що стали девізом усього страдницького життя Дмитра Загула:

*Моя сердечна Україно
Крайно юнацьких мрій.
Не раз я падав на коліна,
І кликав: Я твій! Я твій!*

Ольга РУДАНЕЦЬ,
просвітянка,
заслужена працівниця культури України

*“Дивлячись у минуле, –
знімійть капелюхи.
Дивлячись у майбутнє, –
засукайте рукави”.*
М. Г. Стельмахович

Ім’я доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена Академії педагогічних наук України, дослідника української етнопедагогіки Мирослава Стельмаховича посідає гідне місце в переліку видатних особистостей, які творили українську педагогічну науку в перше десятиліття нашої незалежності. Саме в ті роки було важливо відійти від стереотипів радянської педагогіки, зорієнтованих на формування якоїсь ефемерної національно безликої спільноти – “радянський народ”, і переорієнтувати педагогічну науку на формування свого, історично обумовленого національного обличчя. Цього неможливо було б досягти без глибокого і всебічного вивчення надбань української народної педагогіки, яка впродовж багатьох поколінь формувала справжніх українців, великі українські родини та династії, що передавали цю мудрість від покоління до покоління, незважаючи на окупаційні режими, які доводилося переживати українській нації.

Сьогодні можемо стверджувати, що саме етнопедагогіка, її, здебільшого неписані, норми і принципи, правила й настанови стали запорукою самоідентифікації українства в різні часи. Українська педагогічна наука мусила провести ретельну ревізію всього, чим послуговувалась і що використовувала в своїй практиці українська школа радянської доби і взяти у свій арсенал тільки ті засади і принципи, які були б очищені від окупаційного і ідеологічного

Без його порад не обійтись



намулу минулого і спрямовували процес до головної місії – формування нової, вільної української нації як невід’ємної частини європейської спільноти.

Таку місію обрав справою свого життя Мирослав Стельмахович, бо втілювати її в практику українського шкільництва розпочав задовго до проголошення Україною

своєї незалежності. Адже особливе значення для педагогічної науки мала його книжка “Народна педагогіка”, яка побачила світ 1985 року і основні засади якої він розвивав і конкретизував у своїх подальших напрацюваннях.

У книзі “Українська родинна педагогіка” Мирослав Стельмахович скеровує наші погляди до особливо актуальної в сьогоденні важких випробуваннях України поезії геніального Кобзаря “Розрита могила”, щоб ще раз нагадати нам вболівання Тараса Шевченка за формування духовного світу нашого народу, втіленого у вірі і звичаях, національному культурному спадку, рідній мові, невичерпній скарбниці усної і пісенної народної творчості...

*Світе тихий, краю милий,
Моя Україно,
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась,
Чи ти діточок не певних
Звичаю не вчила?*

Надзвичайно актуальними є сьогодні застереження педагога, філолога за освітою, які стосуються чистоти української мови, недопущення її вульгаризації, використання суржиків і ненормативної лексики; вимоги до мовленнєвої культури, етикету, родинних стосунків...

Саме в родинній педагогіці Стельмахович віднаходив ті чинники, які складають основу формування національної свідомості українця.

Опанувати весь науковий доробок академіка Мирослава Стельмаховича, навіть для тих, хто обрав для себе педагогіку справою життя, – праця не з легких, адже він налічує більше трьохсот наукових праць, статей, науково-методичних розробок, підручників, посібників тощо. Але для тих, хто хоче бути успішним педагогом нової української школи, без його наукової спадщини, висновків, настанов і порад не обійтись. Саме усвідомлення цього і спонукало один із найкращих в Україні закладів – Коломийський педагогічний фаховий коледж, у якому впродовж 1997–1998 рр. втілював свої наукові досягнення в педагогічну практику Мирослав Стельмахович, до гідного пошанування імені славного науковця і втілення його ідей в освітньому процесі майбутніх педагогів.

На пошану науковця тут відкрито світлицю, засновано студентську стипендію його імені, упорядковано і видано двотомник вибраних педагогічних творів академіка.

17 листопада цього року на фасаді коледжу встановлено пам’ятну таблицю з барельєфом Мирослава Стельмаховича, це мистецька робота заслуженого художника України Романа Захарчука в співавторстві з братом Володимиром. Для широкої популяризації постаті педагога та його ідей з ініціативи і на кошти студентів і працівників коледжу в історико-культурологічному проєкті “Вивчаймо нашу історію”, засновником якого є заслужений працівник освіти України, активний просвітянин Валерій Ковтун, видано листівку.

Пам’ятаючи знакові постаті України і продовжуючи втілювати їхні ідеї в практику нашої національної розбудови, крок за кроком, день за днем наближаємо нашу Перемогу.



Едуард ОВЧАРЕНКО

Микола Лисенко заклав в українському композиторстві підвалини практично всіх існуючих тоді в Європі музичних жанрів. Він був одним із перших, хто на високому професійному рівні адаптував зразки українського фольклору в академічній музиці.

Микола Віталійович був людиною широких поглядів і глибоких енциклопедичних знань. Але головне, що він був патріотом, борцем за свободу України, за українську культуру, слово, освіту.

У концерті прозвучали арії з опер Миколи Лисенка, народні пісні в обробці композитора, інші твори.

Диригував концертом правнук великого композитора, якого теж звали Микола Віталійович Лисенко.

– Сьогодні ми спілкуємося з Миколою Віталійовичем, слухаючи його музику, відчуваємо безсмертний і незламний дух, – наголосив **Микола ЛИСЕНКО** (молодший).

Бурхливими оплесками слухачі зустріли “Урочистий марш” композитора; пісню Тараса “Гей, літа орел”, сцену, арію Остапа та увертюру до опери “Тарас Бульба”; пісню Виборного “Ой під вишнею...”, пісню Наталки і антракт з опери “Наталка Полтавка”; українську народну пісню “Ой не світи, місяченьку” в обробці М. Лисенка, “Безмежне поле” на вірші Івана Франка та інші твори митця. Також було виконано твір “Козачок” одного з найвидатніших учнів Миколи Віталійовича – Левка Ревуцького. А завершився концерт “Молитвою за Україну” (“Боже великий, єдиний...”) на вірш Олександра Кониського, яку виконали всі його учасники.

– Зізнаюся, в перші тижні війни була повна невизначеність, ми не знали, що робитиме далі, –

У вінок Миколі Лисенку

Національний академічний духовий оркестр України концертом відзначив 180-річчя від дня народження класика української музики – Миколи Віталійовича Лисенка. Концерт відбувся в Колонній залі Національної філармонії України.



розповів генеральний директор Національного академічного духового оркестру України **Олександр ПРОЖЕНКО**. – Хоча особисто я не був здивований діями рашистських окупантів. Це рано чи пізно мало статися, бо наші північні сусіди засягли на Україну ще в 2014 році.

Але у творчих людей – артистів, музикантів, незважаючи ні на що, є потреба творчої реалізації. Прагнення показати, що культура – в обороні України. Бо культура, в моєму розумінні, – це основа державності, з нею людям легше пережити величезні випробування.

Першим нашим концертом під час війни став виступ у Центральному військовому клінічному шпиталі квінтету духових інструментів. А вже потім відбулися інші концерти. Це були програми української класичної музики. І такий вибір не випадковий: ми, насамперед, повинні пропагувати культуру нашої держави, українську музику.

У подальшому з’явилися різнопланові концертні програми. Зокрема, в нашому репертуарі є багато кіномузики. Під час таких концертів на екрані показують нарізку з кінофільмів, музику з яких ми виконуємо.

А найзнаменнішим від початку війни став концерт, присвячений 180-річчю від дня народження Миколи Лисенка. Ця подія мала відбутися ще в березні, на ювілейний день народження Миколи Віталійовича, і я дуже радий, що ми встигли провести концерт у 2022 році.

Я був ініціатором того, аби за диригентським пультом стояв правнук композитора, теж Микола Лисенко. Для нього це запрошення було несподіванкою, але він із захопленням сприйняв ідею співпраці з національним колективом. Більшість творів програми колектив раніше

виконував, але рідна кров і сучасне відчуття музики праправнуком додали новизни. Тож увертюра до опери “Тарас Бульба” цього вечора мала особливе звучання.

До участі в концерті запросили солістів Національної філармонії України: заслужену артистку України Єлизавету Липитюк (сопрано), заслуженого артиста Автономної Республіки Крим Анатолія Юрченка (баритон) та лавреата міжнародного конкурсу Романа Смоляра (бас), які вже неодноразово виступали разом з нашим колективом.

Вважаю, що захід відбувся на найвищому рівні. Особисто я не знаю, чи ще якийсь музичний колектив відзначив ювілей засновника симфонізму нашої української музики.

27 листопада – ще одна екслюзивна програма. Це українська народна музика, музика українських композиторів-класиків та популярна естрадна музика у джазових обробках. Переконаний, що цей проєкт справді унікальний.

Крім Національної філармонії України, виступаємо в Міжнародному центрі культури та мистецтв, Будинку архітектора, Центральному будинку офіцерів України, інших концертних залах столиці. На жаль, не можемо поки що виїжджати з концертами за межі Києва.

Частина коштів, зароблених під час концертів у Міжнародному центрі культури і мистецтв, перераховується на потреби 72-ї бригади. Це бригада, яка звільняла Херсон.

На наші перші концерти часів війни приходило мало людей. Але з кожним разом слухачів стає все більше. Ось у вже згаданому Міжнародному центрі культури та мистецтв на крайніх концертах їх було понад тисячу. Це вселяє оптимізм. Слава Україні! Слава ЗСУ!

СЛОВО

Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

До уваги читачів “Слова Просвіти”!

Переглянути і завантажити всі цьогорічні номери газети “Слово Просвіти” в pdf-форматі можна у Вікісховищі за посиланням:

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Slovo_Prosvity_2022

Перейти до pdf-архіву попередніх років можна, скориставшись спеціальним навігаційним шаблоном, що розміщений над файлами в категорії Вікісховища.

Потрапити в архів “СП” на Вікісховищі можна також зі сторінки “Слова Просвіти” у Вікіпедії. Посилання на нього розміщене в інформаційному шаблоні в правій частині сторінки.



Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло **МОВЧАН**

Відповідальна за випуск
Любов **ГОЛОТА**

Редколегія
Любов **ГОЛОТА** (голова)
Павло **МОВЧАН**
Микола **ТИМОШИК**
Георгій **ФІЛІПЧУК**
Галина **ДАЦЮК**
Євген **БУКЕТ**

Відповідальний секретар
Ірина **ШЕВЧУК**

Відділ культури
Едуард **ОВЧАРЕНКО**
279-39-55

Літературна редакторка
Галина **ДАЦЮК**
Коректорка
Олена **ГЛУШКО**

Комп'ютерна верстка
Ірина **ШЕВЧУК**
Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
<http://slovo-prosvity.org>
<http://prosvitanews.org.ua>

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” – 30617



Листування з читачами –
тільки на сторінках газети.
Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.